

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра нової та новітньої історії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: **«Конфлікт у Придністров'ї: інтернаціоналізація та спроби його врегулювання у 1992-2014 рр.»**

Виконав: студент IV курсу,
денної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»
Рацин Олександр Олександрович

Керівник: к.і.н., доц., Ченчик
Дмитро Володимирович

Рецензент:

Харків – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I	
«Заморозка» конфлікту та спроби його врегулювання у 1992-1999 рр.....	14
РОЗДІЛ II	
Дипломатична боротьба та розробка механізмів врегулювання у 2000-2014 рр.	37
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	84

Вступ

На проблеми безпеки модерного світу необхідно дивитися крізь призму багатьох змін, що сталися впродовж останніх кількох десятиліть і значно вплинули на практику міжнародних відносин. Серед них і проблема невизнаних держав, формування яких супроводжується конфліктами, спалахами насильства, економічною, політичною, інформаційною блокадами та іншими, зазвичай, негативними наслідками. Як показує досвід, міжнародне право не в силах вирішити це питання. Не допомагає ситуації й очевидне протиріччя закладене на інституційному рівні. Мається на увазі одночасна дія права народів на самовизначення і принципу територіальної цілісності, що надає полеміці стосовно вирішення проблеми невизнаних держав парадоксального характеру. Проте невизнані держави в атмосфері вибудовування по суті нової системи міжнародних відносин і світового порядку фактично стають суб'єктами, чия політика не визнається державами, діючими в полі міжнародного права, але, тим не менш, які значно впливають на світовий порядок і характер відносин між суб'єктами світової політики. Одною із таких квазідержав є так звана Придністровська Молдавська Республіка, що прикладом своєї життєздатності зайвий раз ілюструє нездатність сучасної міжнародної політико-правової системи узаконити цю державу при застосуванні загальних методів. Отже, пошук політичного розв'язання придністровського конфлікту на основі існуючих норм міжнародного права виглядає актуальним науковим, науково-практичним та політичним завданням.

Актуальність нашої роботи зумовлена визріванням у сучасному суспільстві низки локальних конфліктів, та як наслідок пошуку спільних факторів на сторінках минулої історії. Епізодичні локальні конфлікти різної інтенсивності, процес врегулювання яких налічує вже десятиліття, є загрозою стабільності з огляду на те, що перешкоджають розвитку як окремих країн, так цілих регіонів. На прикладі Придністров'я слід вдатися до спроб уточнити параметри і специфіку політичних конфліктів на пострадянському просторі навколо невизнаних державних утворень, виробити системні політичні підходи і

механізми їх врегулювання. Отже, актуальність роботи полягає в узагальненні досвіду вивчення конфліктної ситуації між Кишиневом і Тирасполем і її врегулювання.

Додаткову актуальність обраної теми дослідження надає факт всебічного залучення України в ситуацію, що склалася навколо Придністров'я і процесу мирного врегулювання конфлікту. Важливим і є факт проживання на території так званої ПМР більше ста тисяч етнічних українців. Додатковим фактором, що актуалізує дану тему є контекст російсько-української війни. По-перше, багато аналітиків погоджуються з тим, що події на Сході України розгортаються за придністровським сценарієм. Не зважаючи на те, що є ряд принципових відмінностей, не можна не помітити як дії Росії в Придністров'ї нагадують її позицію щодо України: від псевдовиборів, які майже ніхто не визнає та вимоги прямих переговорів між офіційним Кишиневом і Тирасполем до просування нарративу про те, що це внутрішній конфлікт. По-друге, в умовах шостого року війни з Російською Федерацією необхідно зважати на таку небезпеку, як існування анклаву «російського світу» на південно-західних кордонах України.

З огляду на вищевикладене, актуальність дослідження зазначених аспектів визначається важливістю всебічного, наукового осмислення основних етапів переговорного процесу придністровського конфлікту, аналізу політики Російської Федерації, України, ОБСЄ, ЄС і США в ході врегулювання даного конфлікту і об'єктивної характеристики планів мирного врегулювання, аналізу їх справжньої суті і причин провалу.

Об'єктом дослідження виступає придністровський конфлікт у міжнародному вимірі.

Предметом дослідження є дослідження ролі міжнародних акторів, яку вони відігравали під час різних спроб з врегулювання цього конфлікту.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з липня 1992 року(коли була підписана перша спільна угода про припинення військової фази конфлікту) - до початку 2014 року(з початком принципово нового етапу переговорного процесу, пов'язаного з російсько-українською війною).

Історіографічну базу роботи нам здається доречним розділити за національними історіографіями. Перш за все це пояснюється наявністю певних загальних ознак, що в більшій або меншій мірі простежуються у дослідників які відносяться до однієї національної наукової спільноти.

Активно українські науковці досліджують вплив зовнішніх сил на врегулювання конфлікту в Придністров'ї. Передусім слід відзначити монографію українського науковця Г. Перепелиці "Конфлікт у Придністров'ї: причини, проблеми і прогноз розвитку"¹, в якій автор дає власну оцінку конфлікту, ґрунтовно аналізуючи його передумови, перебіг та основні проблеми врегулювання. Комплексно досліджує історію Придністровського конфлікту О. Садовнік у захищеній 2020 році кандидатській дисертації «Придністровський конфлікт в період 1988 – 2014 роках»². У дисертації зокрема з'ясуванні історичні передумови та обставини, які призвели до виникнення конфлікту, визначені основні чинники його подальшої ескалації в «заморожений» конфлікт, а також досліджена розробка основних шляхів його вирішення.

Проблему виведення з Придністров'я російських військових і озброєнь вивчають Н. Беліцер³, Г. Перепелиця, О. Сушко. Більшість з названих дослідників та експертів практично одностайні в тому, що важливим інструментом геополітичного впливу Росії в Придністров'ї є наявні в регіоні склади озброєнь РФ та російський військовий контингент, який, попри миротворчий статус, по суті, є гарантом окремого державного існування самопроголошеної ПМР.

Чернівецький політолог І. Буркут у своїй статті "Придністров'я: шляхи врегулювання в світлі балканського досвіду"⁴ здійснює порівняльний аналіз конфліктів у Придністров'ї і Боснії та Герцеговині. Нам стали у нагоді ряд

¹ Перепелиця Г.Н. Конфлікт в Приднестровье: причины, проблемы и прогноз развития. - К.: СтилоС, 2001. г. URL: <https://www.blackseanews.net/read/116> (дата звернення: 23.09.2021).

² Садовнік О.В. Придністровський конфлікт в період 1988 – 2014 рр. Київ. 2020 р. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sadovnik_Oleksandr/Prydnistrovskiy_konflikt_v_period_1988__2014_rr.pdf (дата звернення: 01.05.2021).

³ Беліцер Н. Пристрасті навколо Придністров'я, 16.08.2005 [Електронний ресурс] / Н. Беліцер // Телекритика. – URL: <http://www.telekritika.kiev.ua/tvweek/?id=23829> (дата звернення: 01.05.2021).

⁴ Буркут І. Придністров'я: шляхи врегулювання в світлі балканського досвіду // Україна – Румунія – Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин. Міжнародна наукова конференція 16 – 17 травня 2001 року. – Чернівці. 2002. 23 с.

рекомендацій, які автор виробив щодо врегулювання Придністровського конфлікту.

Узагальнюючи стан наукової розробки теми українськими науковцями, зауважимо, що ними ретельно аналізуються причини, передумови та еволюція етнополітичного конфлікту в Придністров'ї, переговорний процес і участь у врегулюванні країн-гарантів, розвиток українсько-молдовських взаємин у політичній, економічній і гуманітарній сферах, проте комплексної роботи щодо інтернаціоналізації та переговорного процесу ще не створено.

Результати досліджень молдовських науковців у питанні визначення причин, передумов і перебігу конфлікту діаметрально протилежні російським. Причиною конфлікту в Придністров'ї дослідники вважають російські імперські амбіції, трактуючи збройне протистояння 1992 року в Придністров'ї як відкриту агресію Російської Федерації проти Молдови. Особливо чітко ця позиція простежується в дослідженнях Г. Будяну і В. Барсана. Значно виваженішою є оцінка причин конфлікту відомого молдовського дослідника О. Нантоя ¹. Негативно оцінюючи вплив Росії на перебіг подій у Придністров'ї, він доводить потребу об'єднання зусиль України і Молдови у врегулюванні конфлікту.

Окремим напрямком у молдовській науковій думці є дослідження основ та перспектив утворення спільної федеративної держави як однієї з моделей врегулювання Придністровського конфлікту. Серед дослідників, які займаються даною проблемою, згадаємо О. Галущенко ². Він не тільки аналізує можливі варіанти побудови федеративної держави Республіка Молдова, але й відстоює позицію необхідності компромісу та поступок з боку обох конфліктуючих сторін. В цілому ж більшість молдовських науковців дещо заангажовано та однобічно висвітлюють тему виникнення та еволюції Придністровського конфлікту.

Без сумніву для дотримання принципу об'єктивності в нашому дослідженні вагоме значення має врахування праць та аналітичних робіт

¹ Оазу Нантой: «России выгодны такие недогосударства». Радіо «Эхо Кавказа». URL: <https://www.ekhokavkaza.com/a/28126886.html> (дата звернення: 15.05.2021)

² Галущенко О.С. Долгая дорога к миру // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. 2001. №5.С. 75 - 79.

придністровських науковців і політичних оглядачів. Слід зазначити, що придністровським аналітикам властиве упереджене ставлення до проблем стосунків владних еліт обох берегів Дністра. Пояснюється це тим, що основним завданням політичної науки в так званій ПМР є комплексне обґрунтування ідеї придністровської державності. На окрему увагу заслуговує кваліфікаційна робота колишнього міністра закордонних справ невизнаної республіки Н.В. Штанські «Проблеми врегулювання конфлікту в Придністров'ї / Молдові: міжнародні аспекти»¹. Авторка, крім всього іншого дає ряд рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності по вирішенню придністровського питання. Для нашої роботи ми насамперед зосередилась на тому, як Н. В. Штанські реалізуючи політологічний підхід до вивчення придністровського конфлікту, досить комплексно і майже неупереджено проаналізувала причини і передумови виникнення конфлікту і проблеми його врегулювання.

Характерною особливістю науково-дослідницьких робіт російських політологів є розгляд Придністровського конфлікту під кутом геополітичних інтересів Російської Федерації в регіоні. Саме такий наратив домінує в роботі А.В. Девяткова², що привернула до себе увагу фахівців, які досліджують цю складну тему. Нам в свою чергу вона дала нам змогу детально прослідкувати за російською політикою в процесі придністровського врегулювання у період з 1991 по 2012 роки. Іншою спільною рисою публікацій російських авторів з придністровської тематики є їхня політична заангажованість. Зокрема, цей компонент переважає в працях Д. Малишева³, С. Чернявського⁴ та С. Лаврьонова⁵.

¹ Штанські Н.В. Проблемы урегулирования конфликта в Приднестровье/Молдове: международные аспекты— Москва, 2012. 211 с.

² Девятков А.В. Перед вызовом европеизации: политика России в Приднестровском урегулировании (1992–2012 гг.), Тюмень, 2012 г.

³ Д.В. Малышев Приднестровский конфликт: траектория развития. Международные отношения и мировая политика. 2013.№1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pridnestrovskiy-konflikt-traektoriya-razvitiya/viewer> (дата звернення: 17.05.2021).

⁴ С.И. Чернявский Приднестровье в тисках украинского кризиса (к 25-летию приднестровского конфликта). Москва. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pridnestrovie-v-tiskah-ukrainskogo-krizisa-k-25-letiyu-nachala-pridnestrovskogo-konflikta/viewer> (дата звернення: 17.05.2021).

⁵ С.Я. Лаврёнов Молдова: координаты решающего выбора. / С.Я. Лаврёнов // Пространство и Время. 2018. № 1-2 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/moldova-koordinaty-reshayuschego-vybora/viewer> (дата звернення: 17.05.2021).

Окремі російські політологи намагаються довести правомірність незалежного державного існування придністровського регіону Молдови. Саме під цим кутом слід розглядати праці С. Маркедонова ¹, в яких він пропонує розмежувати поняття «самопроголошена республіка», «невизнана республіка» і «держава de facto».

Допоміжне значення при написанні диплому мали роботи присвячені загальній конфліктології. Теоретико-методологічну основу нашого дослідження становлять праці Є. Степанової, С. Веселовського, М. Лебедевої та інших ². Вони сприяють формуванню цілісного уявлення про підстави формування конфліктів в цілому. Це дає змогу визначити місце і роль придністровського конфлікту в загальній конфліктології, а також встановити його форму, тип та вид. У зв'язку зі сплеском етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі після розпаду СРСР в російській науці з'явилося чимало робіт, присвячених даній проблематиці. Серед російських робіт останніх десятиліть, присвячених питанням особливості конфліктів ми використали праці В. Амеліна, Л. Дробіжевой, Н. Іпатовой, М. Лебедевой і інших ³. Ці роботи дозволяють нам вдало визначити умови і способи конструктивного регулювання сучасних конфліктів, а також надають цінну інформацію стосовно питань технології ведення переговорів і здійснення посередництва. Це в свою чергу важливо в тому контексті, що в даний час немає комплексних досліджень, в яких би розглядалась проблема механізмів врегулювання конфлікту в Придністров'ї у взаємозв'язку з

¹ Маркедонов С. Государства de facto / С. Маркедонов // АПН. Агенство политических новостей URL: <http://www.apn.ru/publications/coments10896.htm> (дата звернення: 17.05.2021).

² Степанова Е Государство и человек в современных вооруженных конфликтах / Е Степанова // Международные процессы Том 6 -№1(16) Январь-апрель -2008 г. URL: <http://www.intertrends.ru/sixteenth/003.htm>. (дата звернення: 17.05.2021).

Веселовский С.С. Главные узлы международных конфликтов и их особенности // Современные глобальные проблемы / Отв. ред. В .Г. Барановский, А .Д. Богатуров. М. Аспект Пресс, 2010 г.

Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов / М.М. Лебедева. М.: Аспект-Пресс, 1999

³ Амелин В Этнополитические конфликты в границах советской и постсоветской государственности, вторая половина 80-х - середина 90-х годов Опыт исторического исследования Дис д-ра ист наук. М. 1995.

Дробіжева Л М Этнополитические конфликты Причины и типология//Россия сегодня трудные поиски свободы М. 1993. 120 с.

Іпатова Н Ю Этнополитические конфликты в России Дис канд полит наук. М , 2004.

Кюрегян С П Этнополитические конфликты на Южном Кавказе российская (постсоветская) практика их политического урегулирования Дис канд полит наук. М. 2005.

Лебедева М Вам предстоят переговоры -М Экономика. 1993. 94 с.

передумовами його виникнення, а також в контексті існуючих підходів до визначення типу даного конфлікту.

Звертаючись до надбань румунських дослідників придністровсько-молдовського конфлікту, зазначимо, що ця тема недостатньо висвітлена в румунській науковій думці. Більше уваги приділяється дослідженням історії розвитку румунсько-молдовських стосунків, спільного минулого двох держав, концепціям побудови майбутніх взаємовідносин. В цьому аспекті варта уваги робота румунського дослідника Г. Стреуциу, що нам дозволила перш за все розуміти місце та роль сучасної Молдови в румунській геополітиці ¹. Щодо Придністровського конфлікту, а особливо ролі в ньому Румунії, то проблема залишається маловивченою.

В рамках зарубіжної науки проблеми молдавсько-придністровських відносин розглядалися в роботах Н. Джексона, Ч. Кінга ², П. Колсто, А. Едемські ³, М. Валя, М. Емерсона ⁴. Ці роботи містять досить різноманітний аналіз і часом кардинально різні оцінки окремих аспектів врегулювання конфлікту в Придністров'ї. Так, Н. Джексон критикує позицію і роль Росії в процесі зародження і врегулювання придністровського конфлікту, а Ч. Кінг, навпаки, в якості причин виникнення даного конфлікту виділяє політику керівництва МРСР, підкреслюючи при цьому позитивну роль Росії в припиненні кровопролиття в Придністров'ї. А європейські дослідники М.Валь і М.Емерсон в аналітичних статтях про конфлікт у Придністров'ї особливу увагу приділяють ролі ОБСЄ, ЄС та інших європейських інститутів в процесі врегулювання конфлікту в даному регіоні.

Рівень наукової розробленості досліджуваної теми показує, що при всій актуальності проблеми врегулювання придністровського конфлікту не отримали

¹ Стреуциу Э. Симеон Мехединць и румынская геополитика // Информационно-аналитический портал "Геополитика". URL: <http://www.geopolitica.ru/Articles/1029/> (дата звернення: 17.05.2021).

² King C The Moldovans Romania, Russia and the Politics of Culture - Stanford Hoover Institution Press, 1999 , King C Post-Soviet Moldova A Borderland in Transition - London Royal Institute of International Affairs, 1995

³ Kolsto P , Edemsky A , Kalashnikova N The Dniestr Conflict between Irredentism and Separatism // Europe - Asia Studies. 1993. № 6 .Vol 45. P 973

⁴ Валь М , Эмерсон М Молдова и Приднестровский конфликт / Европеизация и разрешение конфликтов конкретные исследования европейской периферии / Бруно Коппитерс и др , с комментариями Нику Попес-ку, Гиа Нодиа, пер с англ. М «Весь Мир», 2005 С 155 -196,

достатнього відображення в науковій літературі питання інтернаціоналізації конфлікту та власне перебігу переговорного процесу між Кишеневом, Тирасполем та державами посередниками.

Джерельна база роботи. Емпіричну базу дослідження склали офіційні документи міжнародних організацій, дипломатичні документи переговорного процесу щодо врегулювання конфлікту в Придністров'ї ¹, включаючи оприлюднені проекти планів по врегулюванню, документи, що відображають двосторонні домовленості і міжвідомчі угоди, протоколи робочих зустрічей, меморандуми, спільні заяви президентів. В ході дослідження були використані документи державних органів так званої Придністровської Молдавської Республіки і Республіки Молдова, серед яких Постанови Урядів і парламентів, стенограми парламентських пленарних засідань і конференцій, а також доповіді, озвучені на засіданнях робочих органів ООН і ЄС ².

В даному дослідженні велика увага приділена вивченню експертних доповідей організацій різного рівня, як вітчизняних так і зарубіжних, підготовлених на різних етапах конфлікту і в різні періоди переговорного процесу, включаючи доповіді останніх кількох років ³. В контексті означеної теми цей вид джерел допомагає прослідити позиції залучених сторін на окремі епізоди у межах дослідження і в різні проміжки часу.

Серед широкого спектру матеріалів у роботі використані мемуари. Важливо відзначити, що тематика Придністровського конфлікту висвітлювалася

¹ Бессарабский вопрос и образование Приднестровской Молдавской Республики: Сборник официальных документов / Науч.-исслед. лаборатория по истории Приднестр. региона Приднестр. ун-та им. Т.Г. Шевченко. Тирасполь: РИО ПГКУ, 1993. 192 с.

² Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014. 482 с.

³ Молдова Нет легких решений. официальный сайт Международной Группы по Предотвращению Кризисов / Отчет МГПК от 12 08 2003 г. №147. URL: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/147moldovarushx> (дата звернення: 17.05.2021).

Приложение к письму Постоянного представителя Республики Молдова при ООН на имя Генерального секретаря от 20 09 2006 А/61/364. официальный сайт ООН. URL: <http://daccess-dds-nv.un.org/doc/WDOC/GEN/N06/529/58/PDF/N0652958.pdf?OpenElement> (дата звернення: 17.05.2021).

Меморандум Института национальной стратегии «Россия в «замороженных конфликтах» на территории экс-СССР вчера и сегодня / С Белковский, Б Межуев, М Ремизов, Р Карев//сайт «Агентство Политических Новостей» URL: www.apn.ru/publications/article_10560.htm (дата звернення: 17.05.2021).

Report No 13 by the CSCE Mission to Moldova 13 November 1993 [Электронный ресурс] официальный сайт ОБСЕ URL:<http://www.osec.org/moldova/42307> (дата звернення: 17.05.2021).

здебільшого Тирасполем і Москвою. Кишинів же в цьому сенсі певною мірою віддав Тирасполю свободу в тлумаченні подій конфлікту на Дністрі. Одним із невеликого числа виключень став вихід російською та молдовською мовами мемуарів І. Косташа, який обіймав в період придністровського конфлікту пост міністра внутрішніх справ, а потім міністра оборони РМ. Дана праця демонструє вельми односторонній підхід до оцінки подій проте дозволяє читачеві ознайомитися з цілим рядом сюжетів і джерел, що раніше не публікувались, а також порівняти точки зору придністровського і молдавського керівництва на події війни на Дністрі¹.

Врешті-решт, крайньою в списку але не по важливості у джерельній базі диплому є група матеріалів періодичної преси – як вітчизняної, так і зарубіжної. Переповнений різними епізодами конфлікт у Придністров'ї викликає безперервну зацікавленість до даної проблеми як з боку російської, так і західноєвропейської преси. Нами застосовані матеріали як вітчизняної, так і зарубіжної (переважно молдовської і російської, німецької, англійської) періодики, аби уникнути політичної заангажованості й кон'юктурності у відборі фактологічного матеріалу. Передусім, це столичні видання: «Українська Правда» та «Радіо свобода», які часто містять не оперативну інформацію про перебіг дипломатичних візитів, переговорів, конкретні заходи економічного чи гуманітарного співробітництва. До кола іноземних видань, використаних у дослідженні, належать газети Die Welt, Die Zeit, які видаються німецькою мовою та є важливим джерелом актуальної інформації для громадян Німеччини, Австрії та Швейцарії. Усі названі газети мають велику читацьку аудиторію, і, на наш погляд, найбільш повно і неупереджено, а також оперативно висвітлювали події, пов'язані із Придністровським конфліктом.

В цілому, слід зазначити, що робота спирається на широке коло джерел. У сукупності джерельна база дозволяє вирішити поставлені дослідницькі завдання.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб виявити причини, що перешкоджають досягненню позитивної динаміки в процесі врегулювання і

¹ Косташ І. Дни затмения: хроника необъявленной войны. Кишинев, 2010 г. 672 с.

більш ефективної діяльності учасників процесу врегулювання придністровського конфлікту.

Досягнення цієї мети вимагає постановки і розв'язання таких завдань:

- Виявити генезис, динаміку розвитку, характерні риси та особливості конфлікту в Придністров'ї.

- Розглянути етапи та специфіку переговорного процесу

- Визначити як декларовані, так і об'єктивні позиції країн-гарантів, посередників, спостерігачів переговорного процесу, а також ряду інших залучених в процес врегулювання акторів, дати авторську оцінку їх взаємодії.

Методологія та методи дослідження. В ході дослідження були застосовані такі загальнонаукові методи, як аналіз, узагальнення, порівняння, опис. З метою об'єктивного вимірювання відносини сторін конфлікту до планів щодо врегулювання, запропонованим в різні періоди в рамках переговорного процесу, в роботі був використаний метод експертних оцінок. При роботі з документами переговорного процесу, а також документами органів державної влади, що стосуються теми дослідження, автором були широко застосовані, як традиційний аналіз документів, так і контент-аналіз. Останній застосовувався і для аналізу виступів політичних діячів. Також в роботі використовувався метод правового аналізу законодавства Республіки Молдова, Придністровської Молдавської Республіки і норм міжнародного права.

Наукова новизна. Представлений широкий спектр експертних оцінок по досліджуваній проблематиці, в результаті ретельного аналізу і зіставлення яких, з опорою на джерельну базу, автор прийшов до певних висновків і сформував власну точку зору на досліджувану проблему. Розглянуто чинники ефективності функції посередницьких структур і встановлена деструктивність окремих прийомів і методів, що застосовуються учасниками конфлікту і переговорного процесу в ході врегулювання конфлікту в Придністров'ї. Вперше предметом дипломної роботи стали дії учасників політичного процесу врегулювання конфлікту в Придністров'ї (таких як: країни-гаранти Росія і Україна, посередник - ОБСЄ, спостерігачі - ЄС і США, сторони конфлікту - Республіка Молдова і

Придністров'я). У дослідженні системно проаналізовано діяльність міжнародних акторів, залучених до переговорного формату щодо врегулювання придністровського конфлікту. Здійснено оцінку власного інтересу кожного з учасників врегулювання та виявлено співвідношення їх інтересів в даному регіоні. У дипломній роботі вперше всебічно проаналізовано переговорний процес щодо врегулювання конфлікту в Придністров'ї за період з моменту його початку до 2014 року. Запропоновано новий підхід до періодизації етапів переговорного процесу, виділені рівні переговорного процесу.

Апробація. Тема роботи була представлена на засіданні гуртка з історії міжнародних відносин кафедри нової та новітньої історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

РОЗДІЛ І

«ЗАМОРОЗКА» КОНФЛІКТУ ТА СПРОБИ ЙОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ У 1992-1999 рр.

Невизнані і частково визнані державні утворення – феномен сучасного світу, що заслуговує на увагу і всебічний, детальний розгляд. З точки зору політології, основні риси таких державних утворень (по П. Колсто) – це проголошення і здійснення функцій суверенної держави на підконтрольній території (не менше двох років) при відсутності міжнародного визнання свого суверенітету над даною територією¹. Починаючи з 1990-х рр., особливого поширення невизнані держави отримали на території колишнього СРСР. Таким чином, на сьогодні до самопроголошених держав пострадянського простору відносяться Абхазія і Південна Осетія, визнані Росією і ще кількома країнами-членами ООН, і 4 державних утворення (Нагірно-Карабахська Республіка, Придністровська Молдавська Республіка і, так звані, Донецька і Луганська Народні Республіки), визнання яких обмежується колом собі подібних пострадянських республік.

Згідно з даними, наведеними Є. Степановой, сьогодні доля країн, залучених в той чи інший збройний етнополітичний конфлікт, вище, ніж будь-коли за останні 60 років². Більшість цих конфліктів дослідники класифікують як етнополітичні та внутрішньодержавні з різним ступенем інтернаціоналізації. Крім того, інтернаціоналізація, як зазначає С.С. Веселовський, може бути інструментом зміцнення позицій однієї зі сторін конфлікту шляхом підключення впливових зарубіжних союзників, або економічно вигідною справою, що дозволяє залучати міжнародну допомогу³.

¹ Корещек V., Hoch T., Baar V. De Facto States and Democracy: The Case of Abkhazia // Bulletin of Geography. Socio-economic Series. № 32. Toruń: Nicolaus Copernicus University, 2016. P. 85 - 88

² Степанова Е Государство и человек в современных вооруженных конфликтах / Е Степанова // Международные процессы Том 6 -№1(16) Январь-апрель. 2008 г. URL: <http://www.intertrends.ru/sixteenth/003.htm> (дата звернення: 19.09.2021).

³ Веселовский С.С. Главные узлы международных конфликтов и их особенности // Современные глобальные проблемы / Отв. ред. В. Г. Барановский, А. Д. Богатуров. М.: Аспект Пресс, 2010 г. 184 с.

Визначення основних складових елементів конфліктів і детальна їх класифікація дозволяють експертам організувати переговорний процес, спрямований на пошук максимально прийнятних для сторін конфлікту умов і взаємних поступок. Існує думка, що якщо сторони неоднаково бачать суть протиріч, то вони по-різному підходять і до питання про те, з приводу чого повинні вестися переговори¹. Проблема визначення ефективних підходів до врегулювання етнополітичних конфліктів, найбільш поширеними з яких сьогодні без перебільшення можна вважати «конфлікти ідентичності», вельми гостро стоїть перед всією світовою спільнотою; і підтвердженням тому служить нерегульованість і «замороженість» в тому числі молдавско-придністровського конфлікту.

Категорії «заморожений конфлікт» і «невизнана держава» є відносно новими в політологічному дискурсі. Неминучою реальністю стала необхідність дослідити питання особливостей сучасних етнополітичних конфліктів в нерозривній зв'язці з даними категоріями. Слід визнати вельми поширену думку про те, що нерегульованість «заморожених» конфліктів, в тому числі, наприклад, придністровського і Нагірно-Карабахського, цілком можна вважати загрозою безпеки на пострадянському просторі. Так, М.А. Хрустальов вважає, що, оскільки «заморожування» відбувається, як правило, під час війни, від результату якої залежить доля держави, «подібного роду «заморозка» - завжди явище тимчасове, бо саме по собі таке співробітництво по суті є вимушеним». І свого роду підтвердженням цього може служити військова агресія між Грузією та Південною Осетією в серпні 2008 року. С. С. Веселовський зазначає, що легкість, з якою заморожені конфлікти в Абхазії та Південній Осетії знову перейшли у відкриту фазу, дозволяє говорити про те, що і зазначені конфлікти, і конфлікт в Придністров'ї є «оборотньо-замороженими» конфліктами². Зайвим підтвердженням цього є недавнє відновлення в 2020 році військових дій в

¹ Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов / М.М. Лебедева. М.:Аспект-Пресс, 1999. URL: <http://regionica.narod.ru/education/uregulir.konflikt.pdf> (дата звернення: 19.05.2021).

² Веселовский С.С. Главные узлы международных конфликтов и их особенности // Современные глобальные проблемы / Отв. ред. В.Г.Барановский, А.Д.Богатуров. М.: Аспект Пресс, 2010 г. 182 с.

Нагірному Карабахі, коли Азербайджан повернув собі контроль над рядом районів.

Придністровський конфлікт, як і будь-яка інша подія суспільного життя, характеризується певними причинами, що сприяли його появі, та наслідками, до яких він призвів.

Сьогодні в історіографії розходяться думки з приводу того, чи є етнічні корні в Придністровському конфлікті. Радянська національна політика спочатку в Молдавській АРСР на лівому березі Дністра, а потім в Молдавській РСР була спрямована, як і у всіх республіках СРСР, на конструювання з титульного етносу "соціалістичної нації", що входить в "сім'ю" народів Радянського Союзу. Але ця загальна задача в Молдавії, на думку деяких авторів, поставала в видозміненому вигляді – молдавани мали стати нацією, як можна більш відмінною від румунської і якомога менше відчувати свою близькість до румунів¹. Продовжуючи політику Російської імперії, радянська влада заборонила використання прийнятої в Румунії латинської графіки, молдавська писемність була переведена на кирилицю².

Не можна забувати про загальні процеси, що торкнулись в цей час всі радянські республіки, в тому числі і Молдову, а саме – перебудова. Справа полягала в тому, що започаткування процесів демократизації суспільного життя дали хід пробудженню національної свідомості молдавського населення республіки та представників національних меншин і сприяли росту їх соціальної і політичної активності.

Водночас, молдовська ситуація мала свої особливості, що відрізняли її від інших процесів, що протікали в колишніх союзних республіках. Окрім досить типового питання про надання молдавській мові статусу державної, у широких колах національної інтелігенції набула поширення теза про офіційне визнання тотожності літературної молдавської і румунської мови та головне – повернення

¹ Д. Фурман, К. Батог. Молдова: молдаване или румыны? Современная Европа. 2007 г. С. 41. URL: <http://sov-europe.ru/images/pdf/2007/3-2007/furman3-2007.pdf> (дата звернення: 19.10.2021).

² Алпатов В.М. 150 языков и политика. 1917-2000: Социолингвистические проблемы СССР и постсоветского пространства. М.: ИВ, 2000 г. С. 99. URL: <http://booksshare.net/index.php?id1=4&category=linguistics&author=alpagov-vm&book=2000> (дата звернення: 19.10.2021).

до латинської графіки. Навколо останнього явища до сих пір не втихають дискусії та обговорення.

Переконливою є теза, що в міру ерозії офіційної ідеології в усьому СРСР йшов процес звернення інтелігенції до старої, дорадянської культури. Але якщо звернення росіян, українців чи вірмен до свого минулого посилювало їх національні почуття, то занурення молдаванина в світ високої культури, створеної на румунській мові, навпаки, послаблювало прищеплену радянською владою молдавську самосвідомість і породжувало румунську ідентичність.

Популярність ідеї про надання молдавській мові статусу державної серед молдавського населення американський вчений Ч. Кінг пояснює перш за все, тим, що «мовне питання забезпечило зручний канал, за допомогою якого нові культурні еліти змогли оскаржити гегемонію своїх попередників, в основному придністровського походження. Нещодавно прибулі з сіл, молоді громадяни молдавського походження побачили в національному русі шанс поліпшити свої позиції в конкуренції з етнічними меншинами у сфері економіки, політики і культури»¹. І тут автор вважає необхідним зробити маленький відступ та вказати на таке явище як створення «образу ворога». Воно є одним із численних наслідків політичного, а потім військового конфлікту між Молдавською РСР і її лівобережними районами, що оформилися в невизнану Придністровську Молдавську Республіку. Простіше кажучи це формування уявлень про еліту, державний апарат (а також частково населення) протилежного берега Дністра як про ворога². Так Ч. Кінг у вищезазначеній цитаті примудрився вмістити відразу два компоненти образу ворога, що вміло насаджувались та надовго осіли в свідомості населення так званої ПМР. По-перше, це те, що причиною війни нібито стало прагнення етнічної молдавської частини номенклатури витіснити з влади і престижних професій конкурентів – більш компетентних

¹ King Charles. Moldovenii. Romania, Rusia si politica culturala. Chisinau: ARC, 2002. Д. 191, 192. URL: <https://cdn4.libris.ro/userdocspdf/942/Moldovenii.%20Romania%20Rusia%20si%20politica%20culturala%20-%20Charles%20King.pdf> (дата звернення: 20.1.2021).

² Мединец М. Я. Образ противника в приднестровском конфликте 1989–1992 гг.: взгляд из Приднестровья // Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер. История. Международные отношения. 2017. Т. 17, вып. 1. С. 64 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obraz-protivnika-v-pridnestrovskom-konflikte-1989-1992-gg-vzglyad-iz-pridnestrovyva/viewer> (дата звернення: 20.1.2021).

російськомовних професіоналів¹. По-друге, це наявність в придністровському описі еліти Молдавії такої риси як її провінційність, сільський характер (вихідці з бессарабських сіл), на протигагу сучасному, розвиненому, інтернаціональному, робочому і інженерному по соціальному складу Лівобережжю².

Лиш коротко зазначимо, що партійне керівництво, намагаючись зберегти монополію на ідеологію і політичну владу, проявляло нерішучість і запізнілу реакцію на пропозиції переведення молдавської мови на латинську графіку та надання їй статусу державної і уникало участі у привселюдних дискусіях про мову.

Таким чином, ми бачимо, що до 1989 року в регіоні уже склалися досить не прості умови, а саме: строкатий етнонаціональний склад населення, розкол у правлячій комуністичній партії та міцні позиції націонал-радикалів. Все це поглиблювалось наростанням кризових явищ в радянській економіці в цей час.

Після фіксації за молдавською мовою з латинською графікою статусу державної складно заперечувати, що проблема нормальної комунікації влади республіки з російськомовним населенням Придністров'я значно ускладнилась. Пізніше це стане підґрунтям для спекуляцій про нібито виключену російськомовну частину населення Придністров'я як з культурного та інформаційного простору Республіки Молдова.

Не останню роль відігравав той фактор, що обидві сторони конфлікту розраховували на певну зовнішню підтримку. Уряд Молдови сподівався на поміч Румунії, а Придністров'я – союзного центру. Ентузіазм закордонних партнерів надати таку допомогу тільки нарощував переконаність ворогуючих сторін у перемозі та спонукав їх вирішувати суперечності збройним шляхом. В роботі європейських дослідників "The Dniestr Conflict: between Irredentism and Separatism" на відміну від представників науки РМ, які природу придністровського конфлікту пов'язують виключно з Росією і її підтримкою

¹ Бабилунга Н. В., Бомешко Б. Г. Приднестровский конфликт : исторические, демографические, политологические аспекты. Тирасполь : РИО ПГУ, 1998. С.83-84

² История Приднестровской Молдавской Республики : в 2 т. Т. 2, ч. II. Тирасполь : РИО ПГУ, 2001 г. С. 50-51.

сепаратизму, обґрунтовано показано, що придністровський конфлікт став результатом зіткнення російського геополітичного інтересу з румунським¹.

Тобто, як ми бачимо, вже в середині 1989 року молдавська і придністровська еліти визначили своє діаметрально протилежне ставлення до процесу розпаду СРСР. Молдавська еліта, що формувалася, вбачала в цьому розпаді сприятливі умови для реалізації своїх інтересів, пов'язуючи їх задоволення із виходом зі складу СРСР та возз'єднанням із Румунією. Для придністровської номенклатури подібна варіація розвитку подій була абсолютно неприйнятною. У такій ситуації свій владний статус вони намагалися зберегти шляхом приєднання до союзного центру, до його дій з нейтралізації дезінтеграційного процесу. Так дві еліти Молдови, республіканська і придністровська, опинилися по різні сторони тоді ще умовних барикад.

Отже, до особливих компонентів появи конфлікту в Придністров'ї варто прирахувати: історичний фактор, що дав змогу хутко консолідувати мешканців регіону навколо міркування про відокремлення від правобережної Молдови; чималий економічний потенціал лівобережного регіону в зіставленні із здебільшого аграрним правобережжям; фіксація у керівництві обох сторін полярних за своїми ідеологічними переконаннями радикальних політичних сил, а також відмінні зовнішні геополітичні курси Тирасполя і Кишинєва.

За рівнем інтенсивності або за ступенем результативності протікання мирного впорядкування Придністровського конфлікту можна розділити на різні етапи. В даному параграфі пропонується розглянути процес врегулювання молдавсько-придністровського конфлікту, виходячи з наступної періодизації: 1) підготовка правової бази для врегулювання конфлікту; 2) розробка механізмів з врегулювання конфлікту; 3) об'єднання зусиль зовнішніх акторів по відновленню переговорного процесу та визначенню його формату.

З початку 1990-х рр. ПМР стала займати важливе місце в стратегії Росії і Заходу. Для Заходу де-факто незалежне Придністров'я стало перешкодою для

¹ Kølsto P., Edemsky A., Kalashnikova N. The Dniestr Conflict: between Irredentism and Separatism // Europe – Asia Studies. 1993. Vol. 45, No. 6. P. 973–1000. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668139308412137>

вступу Молдови в ЄС і НАТО, а для Росії - «форпостом» впливу в Причорномор'ї, ресурсом на переговорах в зв'язку з іншими питаннями і у внутрішній політиці. У той же час, неврегульований статус Придністров'я став причиною затяжних переговорів. Першою, фактично почавши цим процес інтернаціоналізації, в конфлікт була залучена Російська Федерація.

Ми пам'ятаємо, що від самого початку союзників придністровський рух намагався шукати переважно в Москві, серед сил, орієнтованих на збереження СРСР. Так, 2 березня 1992 року група спецпризначення молдавської поліції, що отримала підтримку з боку місцевих націонал-патріотів фактично роззброїла 14-ту гвардійську загальновійськову армію Збройних Сил Російської Федерації. Варто відмітити, що позиція 14-ї армії, яка була помітною військовою силою в регіоні, значно впливала на хід подій. За цей вплив боролися різні сили, але більшість офіцерів, сім'ї яких проживали в Придністров'ї, були на стороні Тирасполя. Ще 12 вересня 1991 року на Раді офіцерських зборів однієї з частин було прийнято звернення за підписом голови Ради Л. Кайдалова з протестом проти виведення 14-ї армії з Придністров'я ¹. Взагалі, недавно призначений командуючий армією генерал Ю. Неткачов, дотримуючись наказу, був зобов'язаний проводити політику невтручання. Проте 16 березня 1992 року була прийнята заява офіцерських зборів 14-ї армії, адресована керівництву Молдови і Придністров'я, в якій члени зборів сповістили, що не дозволять «перетворити землю на берегах Дністра в молдавський Карабах». Наступну ухвалу офіцерських зборів армії від 2 квітня підписав сам Ю. Неткачов. У ній містився ультиматум в терміновому порядку зупинити бойові дії, інакше «особовий склад армії приведе з'єднання і частини в повну бойову готовність».

Варто відмітити, що перші бої на бендерському напрямку розпочалися ще в квітні. Саме в цей час в озброєну боротьбу вже відкрито вступає 14-та російська армія. Так, у відповідь на обстріл військових частин, дислокованих у Бендерах, командування вводить у фортецю бронегрупу для захисту розміщеної там бригади. 23 травня 1992 року було прийнято «Звернення офіцерів і прапорщиків

¹ Лакитов П. Конфлікт Молдови и Преднестровья. С. 34-35. URL: <http://www.iatp/transnistria.ru> (дата звернення: 20.1.2021).

в/ч 48414 до Військової ради 14-ї гвардійської армії та до особового складу частин і підрозділів, що дислокуються на території ПМР». Мало воно наступний зміст: «Особовий склад офіцерів і прапорщиків в/ч 48414 в листопаді 1991 року ухвалив рішення про перехід під юрисдикцію ПМР. ... З початком широкомасштабних наступальних операцій у квітні-травні 1992 року ми дійшли висновку, що залишатися сторонніми спостерігачами злочинно по відношенню до населення міст і сіл, яке справедливо бачить у нас єдину силу, здатну захистити від націоналістичного геноциду. 18 травня колектив офіцерів і прапорщиків підтвердив своє рішення про перехід під юрисдикцію ПМР»¹. Безпосередню участь у військових діях частини 14-ї армії взяли в травні 1992 року, коли декілька її офіцерів надали придністровцям 8 танків, БТРи та протитанкові засоби. 18 травня під юрисдикцію ПМР перейшов інженерно-саперний батальйон 14-ї армії.

Усвідомивши безперспективність подальших воєнних дій, офіційний Кишинів розпочав пошуки арбітра для підписання угоди про припинення вогню і мирне врегулювання конфлікту, звернувшись перш за все до Росії, Румунії та України. Звернення до цих країн було спричинено декількома аспектами: по-перше, вони були впливовими акторами в регіоні конфлікту, по-друге, мали свої інтереси в зоні його розгортання, по-третє, були частково втягнені у військові дії, і нарешті, по-четверте, становили разом певну геополітичну рівновагу, оскільки Молдова сподівалась на підтримку Румунії, Придністров'я – Росії, а Україна, незважаючи на надання гуманітарної допомоги придністровцям, виступала найбільш нейтральною стороною.

23 березня 1992 року в Гельсінкі на конференції ОБСЄ міністри закордонних справ Росії, України, Румунії та Молдови – випустили спільну заяву про розвиток подій в лівобережних районах Республіки Молдова. Цим було покладено початок першого багатостороннього міжнародного переговорного

¹ Бессарабский вопрос и образование Приднестровской Молдавской Республики: Сб. официальных документов. - Тирасполь: РИО ПГКУ, 1993 г. С 79. URL: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/71985-bessarabskiy-vopros-i-obrazovanie-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki>

формату - «чотирьохстороннього механізму політичних консультацій»¹. 8 травня 1992 року в зону конфлікту (Бендери) була введена група військових спостерігачів від чотирьох держав, проте вона виявилася нездатна забезпечити стійке перемир'я², зокрема, через недовіру громадян Придністров'я до представників Румунії.

У першій половині червня було створено змішану комісію по контролю за дотриманням угоди про припинення вогню. До 16 червня були розроблені основні принципи врегулювання конфлікту. Однак вони були зірвані 19 червня вторгненням молдавської армії, поліції і волонтерів в місто Бендери на правому березі Дністра, де продовжували існувати молдавські та придністровські органи влади.

Початок процесу врегулювання конфлікту в Придністров'ї було покладено 21 липня 1992 року, коли президент Російської Федерації Б. Єльцин і президент Республіки Молдова М. Снігур у присутності президента так званої Придністровської Молдавської Республіки І. Смирнова підписали Угоду «Про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова». Відповідно до зазначеної угоди були створені спільні тристоронні миротворчі сили, а також Об'єднана контрольна комісія (ОКК), заснована зона безпеки уздовж адміністративного кордону Придністров'я і Молдови по обидва боки Дністра. ОКК була сформована з представників Росії, Придністров'я і Молдови³. Їй в підпорядкування передавалися військові контингенти трьох сторін для забезпечення режиму припинення вогню і безпеки в регіоні (від Росії шість батальйонів, від кожної зі сторін конфлікту - по три)⁴.

¹In memoriam. În memoria eroilor căzuți la Nistru (1992). Chișinău: Centrul de Cultură și Istorie Militară, 2012. P. 130 - 132. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/108522

²Актуальные вопросы внешней политики Приднестровья (Миротворческая операция на Днестре) / Под общ. редакцией В.В. Игнатъева. Тирасполь, 2014. С. 14. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/aktualnye-2.pdf>

³Соглашение о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова. Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

⁴Майоров М.В. Миротворцы. Из опыта российской дипломатии в посредничестве / М.В. Майоров. - М.: Международные отношения. 2007. С.81

В Угоді 1992 року також ще вперше були визначені принципи врегулювання конфлікту, які зобов'язують сторони не застосовувати збройне насильство. У цій угоді згадувалися «обидві сторони» конфлікту, а також «три сторони, які беруть участь у врегулюванні». І, незважаючи на те, що офіційно конфлікт був визнаний внутрішнім і підписантом документа не був присутній при укладенні угоди президент так званої ПМР І. Смирнов, зобов'язання дані міжнародним російсько-молдавським договором поклалися і на придністровську сторону. Є думка про те, що саме цей міжнародно-правовий документ поклав початок міжнародній правосуб'єктності Придністров'я. Існує також досить поширена думка ряду придністровських дослідників про те, що угода 1992 року не покладає обов'язки на Придністров'я виконувати його в силу того, що підписантами документа були тільки Молдова і Росія, і що угодою були порушені права так званої ПМР як конфліктуючої сторони. Однак, слід зазначити, що офіційно подібні позиції представників Придністров'я в переговорному процесі ніколи не озвучувалися. У Молдові ж пропозиція денонсувати цей міжнародно-правовий акт вносилися групою парламентаріїв як законодавча ініціатива в 2006 році. В якості підстав стверджувалося, що угода була укладена в умовах війни при окупації Російською Федерацією частини території Республіки Молдова і дозволяє російським військам донині залишатися на території Молдови. Уряд Молдови в негативному висновку на даний проект постанови відзначав: «... хоча ідея завершення нинішнього миротворчого механізму на Дністрі може бути підтримана в принципі, в даний час не існує сприятливого міжнародного контексту, який би дозволив реалізувати відповідні дії»¹.

Таким чином, укладення угоди 1992 року без сумніву було подією високої історичної значимості, воно юридично встановило зупинку бойових дій, започаткувало миротворчу місію на берегах Дністра і переговорний процес, а також вперше зафіксувало міжнародний вимір врегулювання конфлікту в Придністров'ї. Цією Угодою вперше встановлений формат врегулювання: дві

¹ Майоров М.В. Миротворцы. Из опыта российской дипломатии в посредничестве / М.В. Майоров. - М.: Международные отношения. 2007. С.86

сторони конфлікту і три сторони, які беруть участь у врегулюванні. З цього моменту конфлікт між Придністров'ям та Молдовою вступає в наступну фазу – фазу деескалації, або переговорного процесу. Конфліктуючі сторони взяли на себе зобов'язання вжити всіх необхідних заходів для повного припинення вогню і будь-яких бойових дій один проти одного.

Євроатлантичні структури і країни Заходу не брали участь в підготовці угоди 1992 року і прийнятті рішень про миротворчу операцію в Придністров'ї. У той час у США і провідних європейських країн не було сформованої стратегії політики на пострадянському просторі, а їх інтереси практично не порушувалися подіями в маленькому, глибоко периферійному уламку Радянського Союзу. Основна увага європейських і американських політиків в той час була прикута до подій на Балканах.

Трохи згодом після зупинки бойових дій 6 січня 1993 року орган під назвою Верховна Рада так званої Придністровської Молдавської Республіки затвердив постанову «Про утворення Молдавської Конфедерації», яким Парламенту Республіки Молдова пропонувалось побудувати конфедеративний союз двох рівноправних незалежних держав, статус яких повинен визначатися договором про розмежування повноважень між суб'єктами конфедерації. Важливо зауважити, що договір, який додавався до постанови передбачав де-факто незалежність Придністров'я у всіх сферах, в тому числі встановлення відносин з іншими державами та міжнародними організаціями. Стаття 3 зазначеного Договору містила перелік з 21 пункту питань, що належать до відання вищих органів сторін, при цьому Договір не містив положень про перехресних повноваження, так само як і про повноваження органів влади і управління Конфедерації¹. Можлива фактична незалежність Придністров'я викликала різкі засудження придністровських пропозицій в Молдові, яка, в свою чергу, висунула зустрічні ініціативи у формі проекту Закону про особливий статус Придністров'я в рамках Республіки Молдова, що обговорювався в

¹ Об образовании Молдавской Конфедерации: Постановление Верховного Совета Приднестровской Молдавской Республики от 6.01.1993 года № 276 [Электронный ресурс]: Правовая поисково-справочная система «Законодательная база ПМР». URL: <http://mfa-pmr/sites/default/files/publish/pdf/knigamidrus.pdf>

Парламенті Республіки Молдова в 1993 році. Дані пропозиції молдавської сторони були відкинуті Придністров'ям.

У квітні 1993 року в Республіці Молдова була започаткована Місія НБСЄ (пізніше в 1994 році перейменована в ОБСЄ), мандат якої зводився до того, щоб сприяти сторонам на переговорах по врегулюванню та з виведення іноземних військ, а також консультуванні з питань прав людини, меншин і поверненню біженців. Першим вкладом НБСЄ в хід врегулювання стала в 1993 році доповідь місії № 13 Главі НБСЄ, в якій були викладені погляди місії щодо особливого статусу Придністров'я у складі Республіки Молдова. У зазначеному документі, який, по суті, був планом щодо врегулювання молдавсько-придністровського конфлікту, відкидалася сецесія, але вказувалося на можливість зовнішнього самовизначення Придністров'я в разі відмови Молдови від власної державності. Планом пропонувалась думка децентралізації Республіки Молдова, шляхом поділу її на вісім-десять регіонів, а Придністров'я – на два регіони, при тому, що статус Придністров'я має відрізнятися від конституційного устрою інших частин Молдови. Важливо, що у зазначеній Доповіді НБСЄ відкидалася можливість конфедерації, так само як і міжнародне визнання Придністров'я як незалежної держави. Ця доповідь НБСЄ стала фактично базовим концептуальним документом, виходячи з якого НБСЄ проводила свою подальшу роботу по врегулюванню шляхом переговорів.

Переговорний процес розпочався навесні 1994 року. 28 квітня 1994 року президент Молдови і так званої ПМР, М. Снегур і Смирнов в присутності Глави Місії НБСЄ в Молдові Р. Семуела і Повноважного Представника Президента Російської Федерації, Надзвичайного і Повноважного Посла В. Васева підписали ініційовану і розроблену російською дипломатією заяву, якою сторони погодилися нагально і без попередніх умов приступити до переговорного процесу по всій сукупності питань, що становлять взаємний інтерес, а також подолати всі бар'єри, що перешкоджають нормальному здійсненню господарсько-економічних і соціально-культурних зв'язків. Сторони аналогічним чином дійшли згоди про потребу визначення державно-правового

статусу Придністров'я, поетапної програми становлення та розвитку державно-правових відносин та делегування і розмежування повноважень сторін¹. Придністровські вчені відзначали, що цей документ закладав основи юридичного статусу Придністров'я, оскільки в ньому вперше було закріплено визначення державно-правового статусу та початок переговорного процесу². Втім, частково такий висновок видається не зовсім обґрунтованим і об'єктивним, через те що в заяві лише проголошувалась необхідність визначення державно-правових відносин сторін, при цьому в преамбулі документа зазначалось, що сторони будуть враховувати рекомендації НБСЄ. А, як ми вже зазначали вище, пропозиції НБСЄ базувалися виключно на принципі територіальної цілісності Республіки Молдова з наданням Придністров'ю особливого статусу. Однак складно не погодитися з тим, що на відміну від Угоди «Про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова» 1992 року під час підписання заяви Придністров'я виступило в якості самостійного суб'єкта і стало підписантом документа, що дозволяє юридично констатувати його правосуб'єктність в подальшому переговорному процесі. Більш того, саме цей документ став першим узгодженим сторонами конфлікту актом.

Водночас точка зору Республіки Молдова твердо вибудовувалася на фундаменті ідеї унітарної держави. 23 червня 1994 року Парламентом Республіки Молдова була ухвалена Конституція Республіки Молдова, статтею 1 якої визначалось, що Республіка Молдова – суверенна і незалежна, єдина і неподільна держава, а в статті 3 зазначено, що населеним пунктам лівобережжя Дністра, а також деяким населеним пунктам півдня республіки можуть бути надані особливі форми і умови автономії відповідно до особливого статусу, що встановлюються органічними законами³.

¹ Заявление руководителей Молдовы и Приднестровья 28 апреля 1994 г. Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В.— Бендеры: Полиграфист, 2014. С. 19. URL: <http://mfapmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

² История Приднестровской Молдавской Республики. В 3 т. Т.2, ч.Н. - Тирасполь: РИО ПГУ, 2001. С. 231.

³ Конституция Республики Молдова от 29 июля 1994 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.11.2018 г.). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30390931#pos=8;-106

У розвиток досягнутих в квітні 1994 року домовленостей в червні в місті Бендери було підписано угоду про принципи співробітництва між ОКК і ОБСЄ в Зоні безпеки, а 21 жовтня того ж року Республіка Молдова і Росія підписали ряд документів, що стосуються способів і термінів виведення російських військових формувань, які тимчасово перебувають на території Республіки Молдова ¹.

Та ж все таки, досить неоднорідний емоційний шлейф залишила після себе молдавсько-російська угода 1994 року. Пізніше молдавські експерти назвуть цей крок Молдови «добровільним ув'язненням себе в порочне коло», оскільки нібито апріорі, згідно з документом, війська не виводяться до тих пір, поки немає політичного врегулювання. В наших вітчизняних експертних колах цей документ оцінювали наступним чином: «Виконання цієї угоди Москва весь час пов'язувала із залежністю виведення військ від прогресу в політичному врегулюванні Придністровського конфлікту і визначення особливого статусу Придністров'я. Отже, Росія, як гарант безпеки, об'єктивно була не зацікавлена в остаточному врегулюванні Придністровського конфлікту». ² На противагу, деякі російські дослідники характеризують вищезазначену оцінку молдавсько-російського договору як значно перебільшену, апелюючи до трирічного терміну, який зазначається в тексті домовленості в якості такого собі перехідного етапу, по закінченню якого повинен був відбутися вивід російських військ.

Дійсно, не викликає особливих труднощів аналізуючи текст документу власноруч переконатись, що саме такий термін обговорювався угодою, як перехідний, після закінчення якого повинен був початися процес виведення російських військ. Втім, в даному епізоді, випадково чи навмисно, випускається наступний важливий момент – молдавсько-російська угода про юридичний статус, спосіб і терміни виведення російських військових формувань, які

¹ Боцан И. Переговорный процесс как откладывание решения // Молдова- Приднестровье: общими усилиями - к успешному будущему. Переговорный процесс / редкол.: Матвеев Д. и др. - Кишинев. – 2009. С. 11. URL: <https://patrir.ro/wp-content/uploads/2019/03/Moldova-Transnistria-Working-Together-for-a-Prosperous-Future-Negotiation-Process-eBook-russian.pdf>

² Перепелица Г.Н. Конфликт в Приднестровье: причины, проблемы, прогноз развития // Официальный сайт национального института стратегических исследований Украины. Киев. - 2001. URL: <https://www.blackseanews.net/read/116>

тимчасово перебувають на території Республіки Молдова, мала набути чинності після її ратифікації Державною Думою РФ. Слухання цього питання було призначено на травень 1995 року. Якраз у травні на слуханнях у Державній Думі РФ міжнародний договір Росії і Молдови про виведення військ не був ратифікований, і вирішення питання було запропоновано відкласти до остаточного врегулювання конфлікту між Молдовою і Придністров'ям. Вже 1 липня 1995 року 14-а армія була реорганізована в Оперативну групу російських військ (ОГРВ) і частково скорочена.

Відношення західних дослідників щодо долі цієї угоди знайшла віддзеркалення, в тому числі, в доповіді №157 Міжнародної групи по запобіганню кризам «Молдова: регіональні напружені відносини в Придністров'ї». У ньому, зокрема, вказується, що «в період 1992-1994 рр. Росія тиснула на Молдову з тим, щоб 14-ї армії було надано мандат з підтримання миру». На думку укладачів доповіді, Росія «сподівалася уникнути виконання своїх зобов'язань згідно з договором про звичайні збройні сили в Європі, про виведення або знищення різних категорій зброї і спорядження в Молдові, перетворивши свої війська в сили з підтримки миру»¹.

5 липня 1995 року президентами Придністров'я і Молдови в присутності Глави Місії ОБСЄ в Молдові М. Вайгант і Повноважного Представника Президента Російської Федерації В. Васєва було підписано Угоду «Про підтриманні миру і гарантії безпеки між Республікою Молдова і Придністров'ям». Документом Сторони прийняли на себе зобов'язання не застосовувати у взаємних відносинах військову силу і не чинити політичний, економічний чи інші форми тиску один на одного². Крім того, Сторони зобов'язалися утримуватися від участі на двосторонній або багатосторонній основі в союзах, блоках чи інших організаціях, спрямованих проти одного боку.

¹ Moldova: Regional Tensions Over Transdnistria 17 June 2004 Europe Report N°157 Chisinau/Brussels URL: <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/157-moldova-regional-tensions-over-transdnistria.pdf>

² Соглашение о поддержании мира и гарантиях безопасности между Республикой Молдова и Приднестровьем 05/07/95. URL: <http://mfa-pmr.org/ru/Jbj>

Зазначеною Угодою Придністров'я і Молдова звернулися до Російської Федерації, України і ОБСЄ з проханням бути гарантами дотримання цієї угоди¹.

Необхідно підкреслити виняткову квінтесенцію згаданого документа. Він став першим міжнародно-правовим актом, укладеним сторонами молдавско-придністровського конфлікту, схваленим на саміті ОБСЄ. На додаток, цей документ є точкою відліку офіційного українського статусу в процесі врегулювання молдавсько-придністровського конфлікту. Водночас представниками фінансових відомств Придністров'я і Молдови був підписаний договір, метою якого було забезпечення вільного обміну товарами і послугами між економічними агентами і фізичними особами Молдови і Придністров'я.

В ході переговорів Придністров'я неодноразово зверталось до положень молдовсько-придністровської угоди 1995 року, вказуючи на встановлену рівність сторін і в політичному статусі, через те що мова йшла і про неучасть в блоках, союзах. Цей аргумент використовувався придністровською стороною для повернення до переговорів про конституційно-договірну форму відносин Придністров'я і Молдови. Реакція Молдови була наступною: подібні аргументи відкидалися, вказувалося на неавтентичне розуміння документа. Верховна Рада Придністров'я направив звернення до Державної Думи ФС РФ, закликавши Росію, яка є гарантом угоди 1995 року, вжити заходів щодо ситуації яка склалася. У листопаді 1995 року Державна Дума ФС РФ прийняла постанову, в якій окреслила Придністров'я як «зону особливих стратегічних інтересів Росії» і рекомендувала Президенту Росії розглянути питання про визнання Придністров'я суверенною державою². Уже в грудні 1995 року в Придністров'ї відбувся референдум, на якому всенародно була прийнята Конституція, яка в тому числі фіксувала суверенітет і незалежність Придністров'я.

Прийняття сторонами конфлікту Конституцій породило чимало формальних бар'єрів для проведення переговорів. Проте, 1996 рік був доволі

¹ Перепелица Г.Н. Конфликт в Приднестровье: причины, проблемы, прогноз развития // Официальный сайт национального института стратегических исследований Украины. Киев. 2001. URL: <https://www.blackseanews.net/read/116>

² Вокруг Приднестровья. Газета Коммерсантъ № 196 от 16.11.1996, стр. 4 URL: <https://www.kommersant.ru/doc/243205>

ініціативний. Вагомим двостороннім документом того періоду стало «Протокольне рішення по вирішенню проблем, що виникли в області діяльності митних служб Республіки Молдова і Придністров'я» від 7 лютого 1996 року, яке було укладене речниками відповідних установ Придністров'я і Молдови, ратифіковане і скріплене підписами президентів сторін, а також завізовано посередниками від Росії, України і ОБСЄ¹. Центральним елементом названого документа було надання компетенції Придністров'ю реалізовувати зовнішньоекономічну діяльність, застосовуючи засоби митної ідентифікації Придністров'я в митних органах країн СНД, при тому, що Митний Департамент Республіки Молдова забезпечує митні органи Придністров'я законодавчою базою по лінії угоди про Митний Союз країн СНД. Плюс до всього сторони взяли на себе відповідальність забезпечувати вільне і безмитне проходження вантажів економічних агентів Придністров'я, що йдуть з далекого зарубіжжя і країн Балтії².

Очільники Росії, України і Молдови зустрілися 19 січня 1996 року з метою підписати колективну заяву, якою, визнаючи суверенітет і територіальну цілісність Республіки Молдова, сторони виразили прагнення вжити всіх потрібних заходів для допомоги, у межах існуючого механізму переговорного процесу з вирішення конфлікту, прискоренню підписання документа, що визначає особливий правовий статус Придністров'я. У зазначеному документі Російська Федерація і Україна висловили також готовність стати державами-гарантами дотримання положень визначеного відповідними документами статусу Придністров'я як умови забезпечення миру і стабільності в цьому регіоні Європи³. Минуло два місяці Президенти Придністров'я і Молдови М. Снігур та І. Смирнов при наявності уповноважених речників ОБСЄ, Росії та України

¹ Протокольное решение по разрешению возникших проблем в области деятельности таможенных служб Республики Молдова и Приднестровья» от 7 февраля 1996 года// Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах / под общ. ред. В.В. Ястребчака. - Бендеры: Полиграфист, 2011. С. 32. URL: <http://mfa-pmr.org/tu/node/4503>

² Протокольное решение по разрешению возникших проблем в области деятельности таможенных служб... С.35

³ Совместное Заявление Президентов России, Украины и Молдовы от 19 января 1996 года// Приднестровское урегулирование основные документы. Фонд Фридриха Эберта. Киев.2000. С. 35. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/vifaost/a01-00339.pdf>

затвердили Протокол узгоджених питань від 11 березня 1996 року, згідно з яким Придністров'я отримує волю прийняти основний закон, інші закони та нормативні акти, у тому числі має дозвіл на самостійне встановлення і підтримання міжнародних контактів, зокрема в економічній області ¹. Варто звернути увагу, що відмічений протокол є першим істотною поступкою, документом переговорного процесу, в якому Молдовою визнається право Придністров'я мати свою конституцію, самотужки врегульовувати моменти економічного розвитку, встановлювати і вести інтернаціональні відносини. А втім, придністровська сторона вказала, що для неї підписання протоколу також було нібито компромісом враховуючи те, що документ обмежував суверенітет і незалежність Придністров'я, встановлені прийнятою на той момент конституцією Придністров'я ². Слід звернути увагу, що закріплені даними протоколом питання згодом будуть покладені в основу невід'ємних принципів врегулювання конфлікту та нормалізації молдавсько-придністровських відносин.

Документ, який повинен був визначити особливий правовий статус Придністров'я, був в основному готовий до кінця 1996 року. Проект Меморандуму про основи нормалізації відносин між Республікою Молдова і Придністров'ям був підписаний головами відповідних експертних груп, а потім і президентами Молдови і Придністров'я. Проте, в цей період в Молдові відбулися вибори в наслідку яких пост президента посів П. Лучинський, який клопотався, щоб тези узгодженого Меморандуму були доповнені. Зокрема, на вимогу молдавської сторони був підготовлений протокол про додаткові заходи щодо цілковитого налагодження стосунків між Республікою Молдова і Придністров'ям. До роботи приєднався міністр закордонних справ РФ Є. Примаков. В підсумку дипломатичних зусиль Росії в текст Меморандуму була додана стаття, відповідно до якої сторони погодились творити свої взаємини в

¹ Протокол согласованных вопросов от 11 марта 1996 года // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах / под общ. ред. В.В. Ястребчака. Бендеры: Полиграфист, 2011. С. 34. URL: <http://mfa-pmr.org/ru/node/4503>

² Бабиунга Н.В. Феномен Приднестровья 2-е изд. Тирасполь: РИО ПГУ, 2003. С. 168. URL: <https://ua1lib.org/book/3242636/ebcf2a?id=3242636&secret=ebcf2a>

рамках спільної держави в кордонах Молдавської РСР на січень 1990 року¹. 8 травня 1997 року Меморандум був підписаний в Москві одночасно зі спільною заявою президентів Росії і України, які виступили в якості посередників. У документі було заявлено, що «положення меморандуму не будуть трактуватися і застосовуватися в протиріччі з існуючими міжнародними договорами, рішеннями ОБСЄ, Спільної заяви від 19 січня 1996 року Президентів Російської Федерації, України і Республіки Молдова, що визнають суверенітет і територіальну цілісність Республіки Молдова ...»².

Існує думка про те, що єдиною метою даної заяви було захистити цілісність Молдови від можливого неоднозначного тлумачення терміну «спільна держава»³. У Придністров'ї політичні лідери не приховували, що підписання такого документа обтяжене негативним суспільним резонансом, через те що положення документа заперечують всенародно прийнятій в республіці Конституції. За словами тодішнього голови парламенту Г. Маракуца, підписання документа було результатом «поступок з придністровської сторони, які були зроблені під впливом міжнародних посередників – Росії, України і ОБСЄ». У своїй доповіді західні експерти пізніше писали: «Меморандум був підписаний після того, як Росія вперше зробила вирішальний тиск на керівництво ПМР»⁴.

Затвердження Меморандуму в 1997 року, безперечно, дало можливість певною мірою поживити процес переговорів. Проте, варто звернути увагу, що сподівання щодо спішної появи якогось універсального документа щодо кінцевого компромісу на основі Меморандуму не виправдалися. Укладений під істотно важким натиском документ не зміг стати базою міцного переговорного майданчика. Це чітко стало ясно у процесі консультацій експертів, на яких представники різних сторін підкреслювали відмінне тлумачення терміну

¹ Бабилунга Н.В. Феномен Приднестровья... С. 296

² Совместное Заявление Президентом России, Украины и Молдовы от 19 января 1996 года// Приднестровское урегулирование основные документы. Фонд Фридриха Эберта. Киев. 2000. С. 35. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/vifaost/a01-00339.pdf>

³ Молдова: Нет легких решений / Отчет МГПК от 12.08.2003 №147. С.3. / официальный сайт Международной Группы по Предотвращению Кризисов. URL: http://www.crisisgroup.Org/~media/Files/europe/147_moldova.rus.ashx

⁴ Moldova: Regional Tensions Over Transdnistria 17 June 2004 Europe Report N°157 Chisinau/Brussels. URL: <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/157-moldova-regional-tensions-over-transdnistria.pdf>

«спільна держава». Молдова наголошувала на унітарності, а це, зі свого боку, вело до активізації протестних настроїв в середовищі придністровської дипломатії.

Протягом 1997 року Молдова двічі брала участь у військових навчаннях НАТО на підставі підписаних нею Основного документа Ради євроатлантичного партнерства, Додаткового протоколу до Угоди про статус збройних сил між державами-членами НАТО і державами-учасницями програми «Партнерство заради миру». В додаток до цього, вона стала однією з країн-партнерів НАТО, військовослужбовці яких можуть бути прикомандированими до військових штабів, дислокованих на території держав-учасниць Альянсу, а також увійшла в Парламентську асамблею НАТО в якості асоційованого члена. Водночас молдавською стороною було подана думка вести переговори під егідою ООН. Делегація Молдови в ООН офіційно звернулася до Генерального секретаря ООН із зазначенням на необхідність вирішення питання Придністров'я в рамках ООН. Однак у відповіді ООН роз'яснила, що між ООН і ОБСЄ існує поділ повноважень, і вирішення питань, пов'язаних з регіональними проблемами на пострадянському просторі, отже, і в Придністров'ї, віднесено до компетенції ОБСЄ.

Попри доволі високий ступінь настороженості в позиціях сторін, впродовж 1997 року для дотримання досягнутих Меморандумом домовленостей систематично проводилися зустрічі експертів, дорученням яких було напрацювати рекомендації щодо розмежування предметів ведення і взаємному делегуванню повноважень.

20 березня 1998 року в Одесі була знову зроблена спроба нормалізувати відносини Молдови і Придністров'я. На зустрічі президентів України, Молдови, Придністров'я і прем'єр-міністра Росії була підписана молдавско-придністровська Угода «Про заходи довіри і розвитку контактів між Республікою Молдова і Придністров'ям»¹. Сторони домовилися в чотири рази

¹ О мерах доверия и развития контактов между Республикой Молдова и Приднестровьем: Соглашение от 20.03.1998// Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах / под общ. ред. В.В. Ястребчака. Бендеры: Полиграфист, 2011. С. 34. URL: <http://mfapmr.org/ru/node/4503>

скоротити чисельність миротворчих сил (з 2000 до 500 осіб з кожного боку), а також розмістити в зоні конфлікту військових спостерігачів від України. Тоді ж глава Уряду Росії і президент України підписали спільну заяву, в якій відзначили помітне зниження темпів в опрацюванні найбільш актуальних питань врегулювання, а також позначили як пріоритетні напрямки по відновленню єдиного економічного, соціального і правового простору ¹. Готовність всіх учасників врегулювання покласти початок роботі над розробкою необхідних заходів, які забезпечують отримання позитивних зрушень по зазначених вище напрямках, була зафіксована цього ж дня протоколом «Про деякі першочергові кроки щодо активізації політичного врегулювання придністровської проблеми»². Однак, вагомих поштовхів в сторону інтенсифікації переговорного процесу і продукування колективних результатів не намітилося. Навпаки, 21 жовтня 1998 перед запланованою зустріччю президентів України, Молдови і Румунії МЗС Молдови розповсюдив заяву, в якій нагально закликав Росію вивести свої війська з регіону. Даний заклик був продубльований в рамках зазначеної зустрічі трьох президентів. МЗС Росії через кілька тижнів відхилив заклик Молдови про виведення військ. Така розстановка зовнішньополітичних акцентів до кінця 1998 року вказувала на те, що вжиті впродовж року дипломатичні зусилля сторін по врегулюванню молдавсько-придністровського конфлікту знову не принесли істотних результатів.

У 1999 році двічі, спочатку в Тирасполі, а потім у Кишиневі, в рамках переговорного процесу проходили зустрічі на вищому рівні. Придністровською стороною Молдові були передані пропозиції, викладені в проекті «Принципи побудови спільної держави». У липні 1999 року в Києві Молдовою і Придністров'ям був підписаний пакет документів по співпраці в соціально-економічній області і в присутності посередників переговорного процесу прийнято спільну заяву ³. Однак просунути далі, ніж підтвердження

¹ Российско-украинское заявление от 20.09.98. сайт проекта transnistria.md. URL: <http://transnistria.md/ru/articles/0/96/10> (дата звернення 12.04.2021)

² О некоторых первоочередных шагах по активизации политического урегулирования приднестровской проблемы: Протокол от 20.03.1998. сайт проекта transnistria.md. URL: <http://transnistria.md/ru/articles/0/96/10> (дата звернення 12.04.2021)

³ Совместное заявление участников Киевской встречи по вопросам нормализации

президентами Молдови і Придністров'я намірів про будівництво відносин на принципах загальних кордонів, економічного, правового, оборонного та соціального простору, сторонам в ході київського раунду переговорів не вдалося.

Таким чином завершився перший етап процесу врегулювання молдавско-придністровського конфлікту. Таким чином, в ході першого етапу було розпочато процес щодо врегулювання конфлікту; було встановлено рівноправність сторін і визначено їх статус як договірних сторін; переговорний процес був інтернаціоналізований; був сформований стійкий переговорний формат «3 + 2» (Росія, Україна, ОБСЄ, Молдова, Придністров'я); були вирішені питання здійснення зовнішньоекономічної діяльності Придністров'я, а також скорочена чисельність миротворчих сил в чотири рази.

Протягом 1990-х рр. придністровський конфлікт міцно перейшов в категорію «заморожених». Основними параметрами сформованого статус-кво стали стабільність в зоні конфлікту; фактична незалежність ПМР від Молдови, що підживлювалася істотною російською економічною допомогою; миротворча операція; присутність на лівобережжі Дністра Оперативної групи російських військ, в яку в 1995 році була перетворена 14-я армія; нерозв'язні протиріччя сторін щодо політичного статусу Придністров'я; п'ятисторонній переговорний процес (Молдавія, Придністров'я і три посередника – Росія, Україна і ОБСЄ). Важливою зовнішнім умовою підтримки статус-кво була фактична неучасть в придністровському врегулюванні США і ЄС. Діяльність Місії ОБСЄ було єдиним представництвом євроатлантичних структур в зоні конфлікту. Після згорання влітку 1992 року чотиристороннього переговорного формату Румунія була відсторонена від переговорного процесу. До кінця 1990-х рр. дещо зросла роль України як одного з посередників і гарантів майбутнього врегулювання. Київ, однак, грав другорядну роль, вважаючи за краще не ускладнювати відносин з Росією і цілком мириться з фактичною незалежністю так званої ПМР, з якої, незважаючи на протести Молдавії, Україна підтримувала прямі економічні

зв'язки. В цілому придністровська проблематика вирішувалася в рамках контактів між Москвою, Кишиневом і Тирасполем.

РОЗДІЛ II

ДИПЛОМАТИЧНА БОРОТЬБА ТА РОЗРОБКА МЕХАНІЗМІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ У 2000-2014 рр.

Другий етап можна умовно назвати пошуком механізмів з врегулювання конфлікту.

До 2000 року сторони, які беруть участь у врегулюванні конфлікту в Придністров'ї, відновили спроби досягнення прогресу в переговорах. Підсумком офіційного візиту президента Росії В. Путіна в Кишинів в червні 2000 року стало створення Росією Державної комісії зі сприяння політичному врегулюванню придністровської проблеми. Очолив Комісію Є. Примаков. Комісія отримала підтримку української сторони і представила проект Угоди «Про основи взаємовідносин Республіки Молдова і Придністров'я», а також проект документа «Базові принципи мандата сил з підтримки миру і стабільності ОБСЄ в Придністровському регіоні Республіки Молдова». Проекти документів, що пізніше отримали назву «План Примакова» базувалися на ідеї побудови «спільної держави». Проект Угоди наповнював це розпливчате формулювання конкретним змістом. Так, зокрема, під «спільною державою» розумілося територіально цілісна суверена держава, суб'єкт міжнародного права, член ООН – Республіка Молдова в межах колишньої МРСР станом на січень 1990 року. Статус Придністров'я визначався як державно-територіальна одиниця в формі республіки в складі даної спільної держави. За змістом і обсягом повноважень Придністров'ю пропонувалося щось схоже на статус широкої автономії, яка делегувала б центральній владі Республіки Молдова частину своїх повноважень. У Молдові такий варіант побудови «спільної держави» був названий експертами «м'якою федерацією». Влада Молдови заявили про неприйнятність федералізації держави ¹.

¹ Грек И. «План Примакова» помог бы сохранить молдавскую государственность // Независимая газета. 2000. 24 октября. URL: https://www.ng.ru/cis/2000-10-24/5_plan.html

За задумом розробників такої концепції «спільної держави», вона повинна була стати певним компромісом між двома крайніми позиціями: вимогою про дотримання унітарності молдавської держави без особливого правового статусу для Придністров'я, з молдовської сторони, і ідеї співіснування двох рівносуб'єктних держав на принципах договірної федерації або конфедерації, з придністровської сторони. Західні експерти в своїх звітах так характеризували даний документ: «Найбільш важливі повноваження були визначені як роздільне ведення, яке потрібно було б врегулювати угодами між урядом Молдови і ПМР. Це надало б ПМР значний вплив на політику молдавського уряду і в той же самий час гарантувало важливу роль для Росії»¹.

Крім визначення концепції «спільної держави» як договірної федерації з участю в ній Придністров'я на правах широкої автономії «План Примакова» включав в себе пропозицію створити Сили з підтримки миру і стабільності ОБСЄ в цьому регіоні. У складі даних сил збільшити чисельність російських сил з підтримки миру до 2600 чоловік (в той час чисельність Оперативної групи російських військ у Придністров'ї), в той же самий час включивши в миротворчий контингент українські війська і спостерігачів ОБСЄ. Війська країн, що не входять в СНД, виключалися з участі в цій місії. Принципово новими елементами були положення про політичні, військові та правові гарантії з боку Росії та України за сприяння ОБСЄ². Конституційна криза в Республіці Молдова у 2000 році, що завершилася достроковими парламентськими виборами, на яких у 2001 році абсолютну перемогу здобула Партія Комуністів, загальмувала подальше обговорення проекту «спільна держава». До середини 2001 року проект «Плану Примакова» був виключений з обговорюваних в ході врегулювання, а державна комісія, очолювана Є. Примаковим, була скасована.

У 2001-2003 рр. зростаючий інтерес до придністровської проблеми стало проявляти керівництво Європейського Союзу. Запланований вступ до Союзу

¹ Штански Н. В. Проблемы урегулирования конфликта в Приднестровье/Молдове: международные аспекты. Москва. 2012. С. 82

² Майоров М.В. Миротворцы. Из опыта российской дипломатии в посредничестве / М.В. Майоров. - М.: Международные отношения. 2007. С.60. URL: https://basiliclitres.do.am/news/mirotvorcy_iz_opyta_rossijskoj_diplomatii_v_posrednichestve_mikhail_majorov/2019-04-29-128

Румунії мав зробити ЄС сусідом Молдови та, безумовно, посилювало інтерес Брюсселя до ситуації в країні

У 2001 році до управління в Молдові дісталися представники комуністичної партії, які позначали себе під час передвиборної кампанії як проросійські і послуговувалися вельми істотним сприянням Росії. Цей фактор дозволяв експертам допустити, що зміна влади в Молдові послужить поживаленню переговорного процесу. На ділі, вже в травні була організована зустріч президентів Молдови та Придністров'я, під час якої було підписано такі важливі для налагодження повноцінного діалогу документи, як протокол про гармонізацію податкового та митного законодавства ¹, протокол про притягнення і взаємне гарантування іноземних інвестицій ², протокол про взаємне визнання на території республіки Молдова і Придністров'я документів, виданих відповідними органами двох сторін ³, протокол про стимулювання безперешкодної діяльності ЗМІ на території Молдови і Придністров'я поширення друкованих видань і телевізійних програм ⁴. Отже, до літа 2001 року обидві частини переговорного процесу зблизились за допомогою набору двосторонніх угод, які могли стати належною основою для налагодження контакту в соціально-економічній, інформаційній, правоохоронній сферах. На додаток, була сформована багаторівнева система двостороннього політико-експертного співробітництва. Все це давало надію на переведення молдавско-

¹ Протокольное решение о гармонизации налогового и таможенного законодательства // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 137. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

² Протокольное решение о гарантиях привлечения и защиты иностранных инвестиций и сотрудничестве в области инвестиционной деятельности // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 138. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

³ Протокол о взаимном признании действия на территории Приднестровья и Республики Молдова документов, выдаваемых компетентными органами Сторон деятельности // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 135. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

⁴ Протокольное решение о мерах по содействию беспрепятственной деятельности на территории Республики Молдова и Приднестровья средств массовой информации, распространению периодических изданий и телерадиопрограмм // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 140. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

придністровських перемовин в площину практичної взаємодії і реалізації взаємоприйнятних рішень договірним шляхом на базі створеної договірно-правової бази врегулювання. 12 липня 2001 року на зустрічі міністрів закордонних справ Росії, України і Молдови в Києві було підкреслено «похвальну динаміку переговорів, що отримали більш продуктивний характер»¹.

З 1 вересня 2001 року Молдовою були запроваджені митні печатки нового зразку. Колишні печатки, видані Придністров'ю Молдовою в березні 1996 року, були визнані не дійсними. У Придністров'ї відповідні операції були оцінені як «митна блокада», а з боку молдавської влади лунали зауваження про недіючі політичні методи врегулювання і необхідність інших рішучих дій. Задля того, щоб підтримати діалог між конфліктуючими сторонами на рівні політичних представників сторін гарантами і посередниками і було ініційовано організацію «Постійної наради з політичних питань у рамках процесу з придністровського врегулювання». Відповідна домовленість була досягнута в лютому 2002 року в ході зустрічі в Братиславі політичних представників країн-гарантів і посередників врегулювання – Російської Федерації, України і ОБСЄ і однієї зі сторін конфлікту – Придністров'я. Важливо зазначити, що Молдова до цього формату приєднається пізніше. Новий переговорний механізм отримав назву «Братиславський формат». Фактично він представляв із себе консультативний орган і що головне, а безпосередня участь глав держав у його діяльності передбачена не була. Таким чином, механізм переговорного процесу стає ще більш громіздким.

Для економіки Придністров'я введений Молдовою «новий митний порядок» став серйозним «ударом». Уже через кілька місяців, до початку 2002 року, обсяг промислового виробництва регіону скоротився майже на чверть, а зовнішньоторговельний оборот – більш ніж на третину. Спад виробництва був відзначений на 83 підприємствах, а 13 з них з початку року взагалі не приступили до роботи. Ніна Вікторівна Штанські зазначає, що без роботи в Придністров'ї

¹ Совместное заявление министров иностранных дел Российской Федерации, Украины и Республики Молдова от 12 июля 2001 года//Дипломатический вестник. 2001.№8. С.69. URL: <https://mgimo.ru/upload/iblock/44b/44b1957d1fc74c3c0cc56f30a33179cb.pdf>

залишилися понад 2 тисячі осіб, а також постраждали і придністровсько-молдавські економічні зв'язки: експорт в Молдову в 2002 році зменшився в 2 рази, а імпорт – на 35,1% в порівнянні з 2001 роком ¹.

Експерти, в тому числі і з молдавської сторони, вважали, що «митна війна» двох суміжних територій не буде тривалою і під впливом зовнішніх обставин і внутрішніх молдавсько-придністровських спонукальних мотивів будуть вжиті дії з пошуку компромісу. Економісти посилалися на історичний досвід Албанії 60-х, який свідчив, що гостра економічна конфронтація сусідніх територій або навіть автаркія однієї з них не мають майбутнього, і вказували на численні приклади транскордонного співробітництва навіть між адміністративно розділеними зонами Ірландії або Кіпру ².

У липні 2002 року в Києві був представлений проект юридичного статусу Придністров'я, розроблений ОБСЄ і підтриманий країнами-гарантами. Зазначеним планом була висунута федеративна концепція в якості можливої моделі врегулювання. 42 статті документа регламентували основні напрямки регулювання об'єднаної Молдовою, а також містили положення, що стосуються перехідного періоду. У статті 7 протоколу Київської наради сторони закріпили домовленість утримуватися надалі від кроків, здатних перешкодити переговорному процесу, проаналізувати попередні угоди, в тому числі з митних і банківських питань, і сприяти їх втіленню в життя ³. Надалі для обговорення даного плану відбулося поспіль п'ять раундів консультативних переговорів. В результаті був вироблений проект Угоди «Про основи відносин між Республікою Молдова і Придністров'ям», стаття 1 якого свідчила: «Молдова – демократична федеративна держава, керована на засадах права, що визначається на договірній

¹ Штански Н. В. Проблемы урегулирования конфликта в Приднестровье/Молдове: международные аспекты. Москва. 2012. С. 85

² Гудым А. Идея федерализации и предпосылки сближения двух экономических систем / А Гудым, Г Бэлан // Центр Стратегических Исследований и Реформ РМ - Режим доступа <http://cisr-md.org/ROM/cont-feder.html>

³ Протокол заседания «Постоянного совещания по политическим вопросам в рамках переговорного процесса по приднестровскому урегулированию» // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 172. URL: <http://mfapmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

основі»¹. Таким чином, сторонами на відміну від застосовуваних раніше в переговорах формул «спільної держави», в 2002 році вперше була однозначно позначена форма співіснування – федерація.

У Молдові проект був підданий критиці, а поправки, подані придністровською стороною, були розцінені як намір створити не федеративну, а конфедеративну модель спільної держави. У грудні 2002 року було запропоновано сторонам підписати декларацію про наміри, де було б зафіксовано, що сторони згодні створити договірну федерацію, засновану на концепції федералізму, що була позначена Київським документом. Однак Молдови наголосила що ідея побудови держави на договірній основі означатиме непряме визнання Придністров'я чинним суб'єктом міжнародного права. Саме по цій причині підпис молдовської сторони під Київським документом не був поставлений.

У 2003 році нові переговорні починання чергувалися з політикою санкцій і тиску, трохи відрізняючи цей рік від періоду попередніх двох років. 10 лютого 2003 року президент Молдови В. Воронін висунув пропозицію щодо врегулювання, побудовану на об'єднанні країни на базі федеративної ідеї. Пропозиція охоплювала засади, в тому числі і ті, що пов'язані з мовною політикою Придністров'я, а також передбачала серед інших положення про право Придністров'я на самовизначення в разі зміни міжнародного статусу Молдови. Ініціатива В. Вороніна, розвиваючи пропозиції Київського документа 2002 року, була цілком підтримана і країнами-гарантами, і посередником, і самим Придністров'ям.

27 лютого Європейська Рада прийняла Загальну Позицію Ради про затвердження обмежувальних заходів проти управління Придністровського регіону Молдавської Республіки². Згідно з документом, це були заходи проти

¹ Соглашение об основах взаимоотношений Республики Молдова и Приднестровья // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014. С. 179. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

² Concerning restrictive measures against the leadership of the Transnistrian region of the Republic of Moldova: European Council Common Position 2003/139/CFSP // Official Journal of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32003E0139>

придністровських державних діячів, призначені подолати їх протидію виведенню російських військ. Варто зауважити, що дані заходи вже обмірковувалися в 2000 році в Постійній Раді ОБСЄ, втім так і не були втілені в життя. Крім того вони обговорювалися у межах зустрічі Президента США Буша і Президента Молдови Вороніна, що пройшла 17 грудня 2002 року. У підсумку і країни-члени ЄС і країни-кандидати ввели візові обмеження для придністровського керівництва. Візові обмеження були введені і США. Додатково, місія ОБСЄ в Україні доповіла із заявою, що описує дані заходи як важливий крок на шляху вирішення конфлікту і встановлення стабільності в регіоні. Вона, крім того, радила, щоб зустрічі українських державних осіб з придністровськими лідерами мали місце тільки у межах переговорного процесу і щоб всі придністровські банківські рахунки в Україні були заморожені ¹.

19 березня 2003 року був укладений Протокол про початок спільної роботи з підготовки конституції спільної держави, і в квітні 2003 року була сформована придністровсько-молдавська Спільна конституційна комісія (СКК) для опрацювання проекту Конституції Спільного федеративної держави ². До структури СКК були увійшли парламентарі, представники судових та виконавчих органів, експерти, провідні вчені Придністров'я і Молдови. Вони виконували роботу за підтримки спостерігачів від Росії, України, ОБСЄ та Венеціанської Комісії Ради Європи. Прогнозувалося, що діяльність над проектом складе менше року і вже до лютого 2004 він мусить бути представлений на всенародне обговорення на обох берегах Дністра. Придністровська сторона висунула пропозицію чергувати зустрічі СКК між Тирасполем і Кишиневом, водночас як молдавська сторона твердо стояла на тому, щоб зустрічі проходили

¹ Statement on the Process of the Transdniestrian Settlement. Delegation of Ukraine to the OSCE. PC. Del/193/02, 6 March 2003. // Офіційний сайт ОБСЄ. URL: <http://www.osce.org/pc/22158>

² Протокол о создании механизма разработки и утверждения Конституции Федеративного Государства // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 186. URL: <http://mfapmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

в молдавському парламенті, зазначаючи, що СКК буде легітимною в тому випадку, якщо буде проводити свої зустрічі під дахом легітимного парламенту¹.

В подальшому відносини Тирасполя і Кишинєва загострилися внаслідок чергового витка обмежень. На цей раз Молдова оголосила про введення нового плану телефонної нумерації, в тому числі, для Придністров'я. Таке нововведення без урахування специфіки сектора зв'язку Придністров'я і виділення відповідного номерного ресурсу місцевого оператора мобільного зв'язку для Придністров'я обернулося черговою блокадою, на цей раз – телефонною. У липні 2003 року весь вихідний зв'язок Придністров'я був заблокований.

Проте, спільна робота велася: відбулося 20 засідань СКК, на яких було підписано 9 протоколів; було проведено 5 робочих зустрічей, в ході яких було підписано 5 протоколів; був підготовлений і затверджений з урахуванням коментарів Венеціанської Комісії Ради Європи проект розділу II Конституції Федеративної держави. 6 серпня сторони обмінялися першими напрацюваннями по розділу «Основи конституційного ладу», проте їх обговорення знову завели весь процес в глухий кут, оскільки сторони по різному бачили суть формування федерації.

Чергового оберту «телефонна війна», як її називали в експертних колах, зазнала у вересні, коли Молдова приступила до так званого тестування цифрового телебачення, вибравши для проб частоту, на якій здійснювалася мобільний зв'язок Придністров'я. В результаті мобільний зв'язок на лівому березі Дністра був повністю заблокований. В свою чергу Придністров'я за допомогою датчиків радіопередач, які перебували на їх території, глушило сигнали молдавських операторів. Потім Молдова відключила орендовані Придністров'ям канали телефонного зв'язку з Європою, Україною, Росією. За оцінками фахівців, тільки за цей період «телефонної війни» прямі збитки придністровських і молдовських операторів склали понад 700 тисяч доларів США². Для вирішення ситуації в Молдову прибула група експертів Міжнародного союзу

¹ Штански Н. В. Проблемы урегулирования конфликта в Приднестровье/Молдове: международные аспекты. Москва. 2012. С. 88

² Горелова Е., Шеларь Г. Издержки приднестровского конфликта и выгоды от его урегулирования. Кишинев, 2009. С. 63. URL: <https://ua1lib.org/book/2958124/d50d29?id=2958124&secret=d50d29>

електрозв'язку, рішення яких дозволили частково досягти компромісу, частково відновити зв'язок в Придністров'ї і зняти гостроту проблеми, але не вирішити її. Стаціонарний фіксований зв'язок між Молдовою і Придністров'ям досі відсутній.

На додаток 2003 рік знаменувався Протоколом від 15 травня відповідно до якого переміщення товарів через пункти митного контролю на молдавсько-українському кордоні, включаючи Придністров'я, має здійснюватися тільки на підставі торгових і митних документів офіційного Кишинєва. У розвиток даного протоколу в Молдові були прийняті нормативно-правові акти, що встановлюють обов'язок економічних агентів Придністров'я оформляти документи, потрібні для здійснення експортно-імпортних операцій, тільки після тимчасової реєстрації в державній реєстраційній палаті Республіки Молдова; оплачувати митне оформлення в бюджет Молдови; при імпорті товарів, завезених підприємствами-посередниками, сплачувати всі митні платежі з їх подальшим відшкодуванням за винятком сум, стягнутих за здійснення митних процедур. Згідно зі встановленими правилами малося на увазі і було законодавчо закріплено, що відшкодування належних сум митних платежів на імпорт має здійснюватися через банківські депозитні рахунки митних органів протягом 3 банківських днів з дня подання звернення. В наслідку вказаних подій сформувалась ситуація, що в російськомовній історіографії отримала назву «друга таможня криза».

Справедливо буде відмітити, що незважаючи на те, що Україна тоді офіційно припинила пропуск на свою територію товарів з митним забезпеченням Придністров'я, найважливіші українсько-придністровські пункти переходу – Кучургани і Слобідка де-факто продовжували функціонувати.

В історіографії часто трапляється інформація, що результатом вищевказаного протоколу стало те, що тільки за рік під юрисдикцію Молдови потрапили близько трьохсот придністровських підприємств, що стали на облік в Молдові для здійснення зовнішньоекономічної діяльності ¹. Придністров'я у

¹ Штански Н. В. Проблемы урегулирования конфликта в Приднестровье/Молдове: международные аспекты. Москва. 2012. С. 90

свою чергу ввело міграційний контроль і збори за транзитний проїзд при перетині внутрішнього придністровсько-молдавської і зовнішнього придністровсько-українського кордонів. В підсумку дій обох сторін можна говорити про очевидне загострення конфронтації, в тому числі, пов'язане з вимушеною реєстрацією міжнародних автоперевізників Придністров'я в Молдові і подорожчанням транзиту для всіх вантажоперевізників, незареєстрованих в Придністров'ї¹. В свою чергу це не могло не позначитися на потенціалі переговорного процесу і загостренні негативних суспільних настроїв.

У червні 2003 році серед членів ОБСЄ отримав ходіння неофіційний документ під грифом «Інформація для роздумів» з назвою «Місія по зміцненню миру в Молдові», підготовлений Голландським Головуванням. У документі йшлося про те, що «протягом перехідного періоду» (тобто після досягнення угоди про остаточне врегулювання придністровської проблеми) в Молдову повинні бути введені сили з підтримки миру під контролем ОБСЄ. По суті «голландська ініціатива» передбачала зведення Росії до ролі молодшого партнера ЄС, так як саме Брюссель отримував права на управління миротворчою місією, в якій Росія була присутня тепер в якості учасника, права якого як не члена ЄС в процесі прийняття рішень серйозно обмежувалися.

В таких умовах робота над спільною конституцією поступалася за пріоритетністю вирішенню практичних питань в молдавсько-придністровських відносинах. Тоді до роботи підключилася російська сторона, і під керівництвом Д. Козака був підготовлений проект меморандуму про основні принципи державного устрою Федеративної Республіки Молдова, згодом іменованій в експертних колах як «План Козака». Документ обумовлював створення федерації, що складається з двох суб'єктів федерації – Придністров'я і Гагаузії і федеральної території, що складається з решти Молдови, тобто «асиметричною» федерації.

¹ Горелова Е., Шеларь Г. Издержки приднестровского конфликта и выгоды от его урегулирования. Кишинев, 2009. С. 27. URL: <https://ua1lib.org/book/2958124/d50d29?id=2958124&secret=d50d29>

Відповідно до зазначеного проекту Федеративній Республіці Молдова було запропоновано, щоб повноваження її уряду були розділені на три категорії: повноваження федерації, повноваження суб'єктів і спільні повноваження. Також пропонувалося, щоб суб'єкти федерації могли бути членами міжнародних всесвітніх і регіональних організацій, для членства в яких міжнародна правосуб'єктність не є обов'язковою умовою, підтримувати міжнародні відносини, укладати міжнародні договори з предметів ведення суб'єктів федерації і засновувати представництва в інших державах, що не володіють статусом дипломатичних і консульських установ. Суб'єкти федерації також наділялися правом на вихід зі складу федерації в разі прийняття рішення про приєднання федерації до іншої держави і (або) в зв'язку з повною втратою федерацією свого суверенітету ¹. До предметів спільного ведення згідно з проектом були: митне регулювання, діяльність Федерального Центрального Банку, володіння і користування землею, надрами та іншими природними ресурсами. При цьому предметом ведення суб'єктів було б серед іншого регулювання зовнішньоекономічною діяльністю ².

З цього кола питань в ФРМ повинні були прийматися федеральні органічні закони більшістю нижньої і верхньої палат парламенту. Якщо в нижній палаті представники Придністров'я були присутні пропорційно чисельності населення, то в Палаті законодавців, що складається з 26 сенаторів, квота Придністров'я становила 9 місць, а Гагауз-Ері – 4. Виходило, що шоста частина населення країни представлена у верхній палаті третину місць. Однак спірним моментом було скоріше те, що норма про прийняття законів з предметів спільного ведення простою більшістю верхньої палати починала діяти тільки з 2015 р. : до тих пір затвердження органічного закону має відбуватися кількістю в $\frac{3}{4}$ від всіх голосів. Цей момент робив документ найуразливішим для критики, адже виходило, що самостійно федеральний центр міг вирішувати тільки питання валютного

¹ Меморандум Об основных принципах государственного устройства объединенного государства. 2003. URL: <https://regnum.ru/news/polit/458547.html> (дата звернення 23.04. 2021)

² А.В. Девятков «Меморандум Козака» в истории приднестровского урегулирования. Известия Алтайского государственного университета. 2010. С. 53. URL: <http://izvestia.asu.ru/2010/4-2/hist/TheNewsOfASU-2010-4-2-hist-08.pdf>

регулювання і грошової емісії, зовнішньої політики і торгівлі (при цьому міжнародні договори щодо спільних предметів ведення приймалися також федеральними органічними законами)¹. Ці аспекти надавали асиметричності створюваної федерації неабиякий конфедеративний відтінок.

Опублікована версія Меморандуму не містила положень про міжнародні гарантії, які в реченні посередників 2002 року повинні бути присутніми у військовій області в вигляді миротворчих сил під керівництвом ОБСЄ. 20 листопада з'являються Пропозиції керівництва Придністров'я щодо доповнення проекту Меморандуму, де йшлося про необхідність, зокрема, підписання Республікою Молдовою договору з Російською Федерацією про розміщення на території ФРМ терміном на 30 років військово-гарантійного військового контингенту Росії².

Так з'являється друга версія Меморандуму з секретними статтями про гарантії, де ЄС, ОБСЄ і Україна представляють Федеративній Республіці Молдова лише політичні та економічні гарантії, а щодо військового аспекту миротворчості вони можуть лише приєднатися в якості гарантів до угоди між Росією і Молдовою про розміщення миротворчого контингенту.

Д. Козак знав про позицію ОБСЄ, голова якої Я.Х. Схеффер на зустрічі з В. Вороніним у вересні 2003 року заявив, що миротворчі сили в об'єднаній Молдові повинні перейти під мандат цієї організації і, будучи багатонаціональними, складатися з військ ЄС, Росії та інших країн³. Тим часом розробник Меморандуму ухилився від необхідності не тільки опублікування гарантійного компонента угоди, а й узгодження його з представниками зацікавлених країн і міжнародних організацій.

Однак міжнародному співтовариству стало відомо про наміри Росії заблокувати інтернаціоналізацію придністровського питання і легалізувати своїх

¹ А.В. Девятков «Меморандум Козака» в истории ...С. 54

² Предложения руководства Приднестровья по дополнению проекта Меморандума «Об основных принципах государственного устройства объединенного государства». Архив новостей ИА "Ольвия - Пресс" за ноябрь 2003 года. URL: <http://olvia.ldknet.com/oll05-11-03.htm> (дата звернення 24.04.2021)

³ А.В. Девятков «Меморандум Козака» в истории приднестровского урегулирования. Известия Алтайского государственного университета. 2010. С. 55. URL: <http://izvestia.asu.ru/2010/4-2/hist/TheNewsOfASU-2010-4-2-hist-08.pdf>

військових на території Молдови під виглядом миротворчого контингенту до того, як закінчиться термін виведення озброєнь і військ що їх охороняють, позначений на саміті ОБСЄ в Порту.

21 листопада в придністровських ЗМІ було опубліковано звернення Президента так званої ПМР І. Смирнова до громадян Придністров'я, в якому йшлося про те, що проект меморандуму з'явився в результаті поетапного зближення поглядів сторін і здатний надати новий імпульс всьому процесу врегулювання¹. На проект «Плану Козака» вже були внесені ініціали так званого президента Придністров'я та президента Республіки Молдова, була призначена дата його офіційного підписання, з приводу якого Кишинів з офіційним візитом повинен був відвідати Президент Росії Володимир Путін. Однак 25 листопада Президент Молдови В. Воронін виступив із заявою, в якій заявив про відмову в підписанні плану, запропонованого Росією. У своїй заяві він звертав увагу на стратегічне значення цього документу, а враховуючи вибір Молдови на користь європейської інтеграції такий крок вимагає підтримки цього плану з боку європейських організацій, особливо ОБСЄ. При таких обставинах керівництво Молдови зазначило, що підписанню цього меморандуму має передувати узгодження його тексту з європейськими організаціями.

У той же день вийшов знаменитий прес-реліз ОБСЄ, який констатував: серед країн-учасниць ОБСЄ не було досягнуто консенсусу з питання підтримки нової пропозиції Російської Федерації щодо вирішення придністровської проблеми. У прес-релізі підкреслювалося, що «деякі країни-учасниці ОБСЄ висловили серйозне незгоду з деякими пунктами в тексті Меморандуму, таким як відсутність ясності в запропонованому розподілі повноважень між центральною та регіональними адміністраціями, надання де-факто права вето Придністров'ю в Сенаті щонайменше до 2015 року, а також відсутність задовільної системи міжнародних гарантій»². Політика Заходу по відношенню

¹ Обращение И Н Смирнова к народу Приднестровья 20 ноября. [Електронний ресурс] Архив новостей ИА "Ольвия - Пресс" за ноябрь 2003 года. URL: <http://olvia.lidknet.com/oll05-11-03.htm> (дата звернення 23.04.2021)

² А.В. Девятков «Меморандум Козака» в истории приднестровского урегулирования. Известия Алтайского государственного университета. 2010. С. 56. URL: <http://izvestia.asu.ru/2010/4-2/hist/TheNewsOfASU-2010-4-2-hist-08.pdf>

до придністровського врегулювання з тих пір піддається з боку Росії серйозній критиці.

І в той час, як в Росії не підписання документу називали дипломатичним провалом, на Заході вказаний факт відносили в ряд європейських досягнень на придністровському напрямі. Так, в авторитетному західному довіднику «План дій Європейського Союзу – Республіка Молдова», підготовленому групою експертів за підтримки Міністерства Міжнародного Розвитку Великобританії, сказано, що «не підтримка з боку ЄС так званого Меморандуму Козака в листопаді 2003 року є прикладом дипломатичних зусиль Європейського Союзу»¹.

Так, провал підписання «Меморандуму Козака» спричинив закріплення російсько-західних протиріч в придністровському врегулюванні. Росія переконалася в небажанні західних партнерів бачити «сильну Росію», яка здатна самостійно виконувати миротворчі функції, а Захід отримав для себе докази неоімперських амбіцій Москви. При цьому інтереси власне жителів обох берегів Дністра опинилися на другому плані. З 2003 року Росія і Захід піддають ініціативи один одного обструкції і намагаються робити односторонні кроки для вирішення придністровського конфлікту згідно своїм уявленням.

Надалі можна констатувати про очевидний застій, що настав у процесі врегулювання. Засідання спільної конституційної комісії були припинені, а постійні наради, в умовах відсутності переговорної повістки для даного формату, було призупинено.

Влітку 2004 року ЄС і США почали активне нарощування своєї участі в питаннях нормалізації молдавсько-придністровських відносин. Уже не раз згадувана в рамках даного дослідження експертна Міжнародна група по запобіганню кризам опублікувала чергову доповідь. В ній недавня одностороння спроба вирішити придністровський конфлікт Росією характеризувалась як «демонстрація підходів майже холодної війни». «Незважаючи на заспокійливі заяви, які робляться щодо відносин Росії з Європейським Союзом і російсько-

¹ План действий «Республика Молдова - Европейский Союз» Справочник. К Gunivas, 2006 С. 62. URL: <http://www.e-democracy.md/files/ghid-ue-rm-ru.pdf>

американського співробітництва у вирішенні конфліктів і підтриманні миру в межах Нових Незалежних Держав колишнього Радянського Союзу, старі звички, мабуть, забуваються важко... Росія відмовлятися бачити, що ЄС, США чи Організація з безпеки і співробітництва в Європі грають активну роль у вирішенні конфлікту тому, що Молдова все ще розглядається багатьма в Москві як сфера виняткових російських геополітичних інтересів»¹. У доповіді також дорікалось намагання Російської Федерації гарантувати за допомогою політичного врегулювання шляхом нерівноцінних конституційних змін продовження російського впливу на молдавську політику і пролонгації російської військової присутності під маскою миротворчого контингенту. Окремим шостим пунктом було детально розібрано недавній «Меморандум Козака» та його наслідки, а також проведено викриття секретних переговорів, що передували російському проекту.

Міжнародна група по запобіганню кризам дала країнам-учасникам переговорного процесу ряд рекомендацій. Приміром Молдові пропонувалось «контролювати внутрішній рух товарів з Придністров'я, збираючи мита та податки на внутрішніх пересувних і постійних митних постах, на всіх транспортних маршрутах до тих пір, поки не будуть засновані об'єднані українсько-молдовські пости, і запросити міжнародних спостерігачів допомогти спостерігати і патрулювати кордон з Україною»². Росії в доповіді рекомендувалося вивести війська з Молдови відповідно до міжнародних зобов'язань, а США та ЄС продовжити обумовлювати ратифікацію адаптованого Договору про звичайні збройні сили в Європі повним виведенням російських військ з Молдови.

У червні 2004 року президентом Молдови була висунута пропозиція підписання «Пакту стабільності і безпеки для Республіки Молдова». Окремі тези пакту стосувалися перетворення переговорного формату. Так, молдавський президент зроби пропозицію Румунію, ЄС і США включити до переговорного

¹ Молдова: региональные напряженные отношения в Приднестровье. Доклад №157 МГПК Европа, 17 июня 2004 г. С.5-7. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/28085/157_moldova_transdnestria_tensions_rus.pdf

² Молдова: региональные напряженные отношения... С. 4

процесу в якості медіаторів. За ідеєю молдавської сторони, згідно з озвученими публічно деклараціями, втілення цієї ініціативи було б рівноцінне досягненню «багатостороннього компромісу» між Росією, США, Румунією, Україною та Європейським Союзом щодо «цілої низки принципових питань молдавської держави», який міг стати «запорукою довготривалої стабілізації ситуації в регіоні». Були окреслені, зокрема, моменти, які вимагають узгодженої позиції і гарантовану підтримку позначених сторін: досягнення Молдовою територіальної цілісності, формування єдиного оборонного простору Республіки Молдова на основі розвитку і зміцнення постійного нейтралітету РМ, повне і остаточне врегулювання придністровської проблеми на основі федеративних принципів державного устрою. Російський посол в Молдові Н. Рябов зробив заяву про те, що Росія не підпише зазначений документ. Небажання підписання документа Росією зробила його прийняття в ОБСЄ неможливим, через те що подібні рішення приймаються в ОБСЄ консенсусом. Не зайвим буде зазначити, що цей проект від багатьох попередніх відрізняло, перш за все, те, що він був підготовлений без участі російської сторони, а також його підписантами повинні були стати Румунія і Європейський Союз, які на той момент не були учасниками переговорного або консультативного формату. Попри те, що починання молдавського президента не відшукали підтримки в деяких учасників процесу врегулювання молдавсько- придністровського конфлікту, ініціатива розширити переговорний формат невдовзі буде втілена.

Придністров'я, на території якого з радянських часів були сконцентровані основні виробничі потужності Молдавії, є регіоном, що привертає увагу і з економічної точки зору. В цьому аспекті осторонь не залишилась і Румунія. У 2004 році в газеті *Evenimentul Zilei* з'явилась стаття з підзаголовком «Румунія залишається основним економічним партнером Придністров'я». Насамперед в ній стверджується, що в той момент обсяг торгових угод між Румунією і невизнаною республікою становив 40 млн. доларів, а сама Румунія перебувала на шостому місці серед основних торговельно-економічних партнерів

Придністров'я¹. У той же час від приватизації найбільш перспективних підприємств регіону румунський бізнес був відсунутий, проте, показово, що і при цьому він проявляє серйозний інтерес до цієї території.

Велике значення для процесу врегулювання зіграла активізація української дипломатії. Помітний відголос мали рекомендовані Україною плани щодо врегулювання придністровського конфлікту. Вони чинили істотний позитивний ефект на динаміку переговорів. Слід спершу наголосити, що мова йде саме про плани, як декілька окремих і наступаючих одна за одною пропозицій. Сьогодні, майже в будь якій історіографії присвяченій переговорному процесу Придністровського конфлікту ви обов'язково знайдете згадку про загальновідомий, так званий «План Ющенко». Той факт, що хронологічно йому передував інший проект, який умовно називався учасниками консультацій «7 кроків», як правило дослідниками просто упускається. Такий підхід, на наше переконання, на ділі унеможлиблює комплексний розгляд вченими підходів української дипломатії до придністровського врегулювання у період 2005 року.

На початку 2005 року молдавсько-придністровське врегулювання було представлено як один із зовнішньополітичних пріоритетів України. Уже в березні експерти стали обговорювати якийсь план по федералізації Молдови, що начебто розробляється Україною. У той же період в телевізійному інтерв'ю В. Воронін повідомив, що готується законопроект про особливий статус Придністровського регіону в складі РМ. Він перед усім акцентував, що це «не якийсь план врегулювання, а мова йде про законопроект, який оприлюднений для обговорення парламенту і потім буде покладено на стіл переговорів». У цьому контексті молдавський президент зазначив, що йому відомо про розроблення Україною власного плану придністровського врегулювання і, за його словами, було б помилкою, якби Україна запропонувала план

¹ Trandafir G., Macovei V. Deputat PSD, bagat in afaceri cu Transnistria // Hotnews.ro: inform. website. 2004. 25 august. URL: <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1259578-deputat-psdbagat-afaceri-transnistria.htm>. (дата звернення 12.05.2021)

придністровського врегулювання на основі федералізації. В. Ворони заявив, що такі пропозиції не розглядатимуться, оскільки «ідея федералізації похована»¹.

У квітні цього ж року, в місті Кишинів відбувся саміт ГУАМ на якому Україна перейшла від слів до фактичних дій, представивши свою ідею на процес врегулювання. Українська ініціатива, яку оголосив президент Віктор Ющенко, містила в собі сім основних «кроків» (принципів) і не представляла із себе план як такий. Серед таких принципів: розвивання в Придністров'ї демократичної спільноти, прозорі вибори до Верховної Ради при міжнародному спостереженні, і на додаток спостереження за кордонами і заводами. Плюс до всього, Україна виступила за трансформацію формату миротворчої діяльності в регіоні в міжнародну систему військових і цивільних спостерігачів під крилом ОБСЄ і виявила готовність розширити кількісний склад українських військових спостерігачів у Придністров'ї. Пропозиція була названа «До врегулювання через демократію», а в експертних колах отримала назву «7 кроків». Прес-служба українського президента поширила повідомлення, в якому зазначалося, що «Україна розраховує на підтримку викладених підходів всіма учасниками переговорного процесу і готова подати на розгляд своє бачення плану остаточного врегулювання придністровського питання у разі схвалення цих підходів»².

У Придністров'ї пропозиція озвучена українським президентом мала широкий позитивний резонанс. Передусім, проведення виборів в придністровський парламент під міжнародним наглядом санкціонувало б цей вищий законодавчий орган в Придністров'ї, що розширило б його можливості, в тому числі в процесі врегулювання. Водночас, Придністров'я було зацікавлене в міжнародному моніторингу кордонів з метою позбавитися від звинувачень у контрабанді, торгівлі зброєю і розвінчанні міфу про Придністров'я як про «чорну діру» Європи. Тільки одне положення в зазначеному плані, яке йшло наперекір

¹ Президент Молдови повідомив, що розробляється законопроект о статусе придністровського регіона. сайт інформаційного агентства «Деловой меридиан». URL: <http://www.delovoi-meridian.co.nr//arch news 1 htm> (дата звернення 27 04 2021)

² Україна пропонує сім кроків для врегулювання Придністровського. сайт журналу «Корреспондент». URL: <http://Korrespondent net/ukraine/politics/1 19967/print> (дата звернення 29 04 2021)

із придністровською позицією – це власне трансформація миротворчої місії. В офіційному повідомленні придністровського МЗС було дано високу оцінку українській ініціативі і було підкреслено, що «більшість висловлених ідей перегукуються з ініціативами і позиціями Придністров'я, які неодноразово доводилися до відома міжнародної спільноти»¹.

На превеликий жаль офіційна Молдова не озвучила свою позицію щодо даної ініціативи, а молдавські експерти заявляли, що не слід надавати занадто серйозне значення пропозиції України. Поодинокі дослідники в Молдові наголошували, що українська концепція запросити на придністровські вибори міжнародних спостерігачів – це «практично порада про визнання управління Придністров'я, яке не було обрано демократичним шляхом»². 12 травня 2005 р. президентом Румунії було опубліковано своє бачення виходу з придністровської кризи. На жаль знайти оригінальний документ цієї заяви не вдалося, однак в історіографії з цього приводу наголошується, що в багатьох питаннях румунська точка зору розходилося з українськими пропозиціями³. Насамперед Румунії турбувало те що і Молдову – в українській пропозиції нічого не було сказано про важливість виведення російських військ та вивезення зброї згідно з рішеннями попередніх самітів ОБСЄ, а також про зміну переговорного формату.

Кінцевий варіант українського плану врегулювання придністровського конфлікту був ухвалений 13 травня 2005 року на засіданні Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ) і оприлюднений під час нового раунду консультацій між учасниками конфлікту та медіаторами у Вінниці 16-17 травня⁴. У ньому президент України В. Ющенко запропонував насамперед надання

¹ Последние инициативы Украины имеют серьезный положительный потенциал. сайт інформаційного агентства «Ольвия-пресс». URL: <http://www.olvia.idknet.com/ol41-05-05.htm> (дата звернення 30.04.2021)

² Семь шагов Украины, которые не понравились Кишиневу: Виктор Ющенко предлагает Приднестровью заняться демократией. сайт інформаційного агентства «Ольвия-пресс». URL: <http://www.olvia.idknet.com/ol128-04-05.htm> (дата звернення 29 04 2021)

³ Беліцер Н. Коментарі до Плану врегулювання Придністровської проблеми, 07-06-2005 [Електронний ресурс] / Н. Беліцер. URL: <http://maidan.org.ua/static/mai/1118124018.html>. (дата звернення 30.04.2021)

⁴ О встрече посредников от ОБСЕ, Российской Федерации и Украины с политическими представителями Республики Молдова и Приднестровья. № 109, 17 мая 2005 г. // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках) — Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 199. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

Придністров'ю статусу автономної республіки у складі Молдови з широкими повноваженнями щодо участі у зовнішній і внутрішній політиці, підтримання зовнішніх економічних, науково-технічних та гуманітарних зв'язків, можливості виходу зі спільної держави у разі об'єднання Молдови з іншою державою чи втрати нею статусу суб'єкта міжнародного права. Крім того, проектом була передбачена можливість участі США і ЄС в якості спостерігачів в певних сферах, серед яких: контроль порядку проведення виборів до Верховної Ради Придністров'я; сприяння в підготовці закону Республіки Молдова про особливий правовий статус придністровського регіону РМ та інше.

Представники Республіки Молдова та ОБСЄ висловили підтримку ініціативи «До врегулювання – через демократію». Представник Російської Федерації, залишаючи для себе простір для маневру «із розумінням сприйняв цю ініціативу і висловив готовність працювати по реалізації положень, які сприяють вирішенню придністровського питання». У свою чергу, представники Придністров'я представили комюніке, в якому висловили свою думку щодо пропозицій¹. На думку придністровської сторони, цей пакет повинен враховувати і підсумки досягнутих домовленостей, узгоджених напрацювань, раніше узгоджених сторонами і зафіксованих в міжнародно-правових документах переговорного процесу, а саме².

У разі успішної реалізації «план Ющенко» міг привести до отримання широкої автономії Придністров'я у складі Молдови – на противагу російському «Меморандуму Козака», який передбачав можливість для Придністров'я прийняти рішення про вихід зі складу Молдови та приєднання до іншої держави. Слід також зазначити, що попри офіційне визнання «плану Ющенко» практично всіма учасниками переговорного процесу, у ньому, на думку експертів, прослідковуються три слабкі ланки. Перша – це відсутність у плані пункту про необхідність виведення російських військ, на чому наполягала Молдова, і її позицію тут підтримували ЄС, США та Румунія. Друга – проведення

¹ О встрече посредников от ОБСЕ, Российской Федерации и Украины...

² Приднестровская сторона озвучила свое официальное отношение к «Плану Ющенко» [Електронний ресурс]: сайт інформаційного агентства «Ольвия-пресс». URL: <http://www.olvia.idknet.com/ol65-06-05.htm> (дата звернення 30.04.2021)

демилітаризації ПМР. Адже саме силові структури ПМР, які підтримуються і забезпечуються Росією й налічують близько 20 тис. озброєних людей (в абсолютній більшості громадян Росії), жорстко контролюють соціально - політичне життя регіону. Третьою вадою українського плану стала ідея проведення наприкінці 2005 р. виборів у Верховну Раду Придністров'я. Хоч вибори є одним із найважливіших інструментів реальної демократії, їх проведення вимагає ретельної підготовки. Установлені планом терміни на практиці не давали можливості для такої підготовки.

10 червня 2005 на спеціальному засіданні Парламент Республіки Молдова одноголосно прийняв Постанову про ініціативу України щодо врегулювання придністровського конфлікту та заходи щодо демократизації і демилітаризації придністровського регіону, невід'ємною частиною якого є три документи: Декларація про ініціативу України щодо врегулювання придністровського конфлікту, Звернення про критерії демократизації придністровського регіону Республіки Молдова та Звернення про принципи і умови демилітаризації придністровського регіону¹.

У вересні 2005 року в Одесі в ході чергового раунду консультацій у форматі «3 + 2» крім питання про необхідність відновлення переговорів обговорювалася ініціатива молдавської сторони про підключення до п'ятистороннього формату в якості спостерігачів представників Європейського Союзу та США². В результаті було підписано запропонований ОБСЄ протокол про «Права і обов'язки спостерігачів в переговорному процесі». Документ обмежував участь спостерігачів в переговорах, встановлюючи їх право брати участь у зустрічах в п'ятисторонньому форматі, виступати на них, ставити і відповідати на питання. Разом з тим, згідно з протоколом, вони не мають права підписувати документи, не беруть участь в прийнятті рішень переговорного

¹ Молдавский парламент поддержал украинский план урегулирования Приднестровской проблем 10.06.2005 г. сайт новинного порталу «Liga.net». URL: <https://news.liga.net/world/news/moldavskiy-parlament-podderzhal-ukrainskiy-plan-uregulirovaniya-pridnestrovskoy-problem> (дата звернення 30.04.2021)

² О встрече посредников от Украины, Российской Федерации и ОБСЕ с представителями Республики Молдова и Приднестровья № 110, 26-27 сентября 2005 г. // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 200. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

процесу, але мають право на їх коментар; не мають права скликати збори, але мають право ініціативи; не мають права головувати на зборах ¹.

Не зайвим буде відмітити, що до моменту підписання розроблений ОБСЄ проект протоколу узгоджувався із зацікавленими сторонами. Молдавська делегація в підготовці підсумкового документа не брала участь, наполягаючи на підключенні ЄС і США до переговорів як повноправних учасників. Однак представники придністровської дипломатії в процесі консультацій запросили у Вашингтону ставлення США до підключення до переговорного процесу на основі статусу, запропонованого ОБСЄ, і отримали письмову згоду з пропозиціями ОБСЄ. Оприлюднення цього документа в ході Одеської зустрічі послужило беззаперечним аргументом для молдавської сторони на користь підписання протоколу в запропонованій ОБСЄ редакції.

Коментуючи розширення переговорного формату, в Придністров'ї відзначали, що участь США була небажана для придністровської дипломатії, оскільки, на думку придністровців, «досвід Балкан показав, що втручання Вашингтону призводило, як правило, до загострення конфлікту» ². Однак зміна своєї позиції в придністровському МЗС пояснювали тим, що восени 2004 року, коли така ініціатива прозвучала вперше, Росія і Україна були проти участі Вашингтону, а до літа 2005 року Україна, в особі її нової влади, сама висловилася за його підключення.

Не можна не помітити, що з підключенням ЄС і США до процесу врегулювання зі статусом спостерігачів істотно інтенсифікувалося інформування міжнародної спільноти як про хід переговорів, так і про реальний стан справ в зоні конфлікту. Це, в свою чергу, помітно знижувало напруженість між сторонами при проведенні консультацій.

¹ Права и обязанности наблюдателей в переговорном процессе. № 111, 26-27 сентября 2005 г. // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках) — Бендеры: Полиграфист, 2014. С. 201. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

² Валерий Лицкай по итогам одесской встречи: «все идет в русле, которое нам ясно и понятно». 29.09.2005 г. [Електронний ресурс] сайт інформаційного агентства «Ольвия-пресс». URL: <https://novostipmr.com/old/2005/ol142-09-05.html> (дата звернення 30.04.2021)

Ще одним фактором, що посилює інтернаціоналізацію процесу урегулювання молдавсько-придністровського конфлікту, стало створення Місії Європейського Союзу за прикордонної допомоги Молдови та України. 7 жовтня 2005 року за зовнішнім зв'язком та європейською політикою співтовариства, міністерства закордонних справ та європейської інтеграції Республіки Молдова та Міністерства закордонних справ України підписано Меморандум. На ділі це була домовленість між Європейським Союзом, Республіканською Молдовою та Україною про допомогу у вигляді місії на кордонах. Відкрилась місія в Одесі вже 30 листопада. Її мета – проявити співпрацю у запобіганні контрабанді, трафіку та тимчасовим порушенням на молдавсько-українській межі, зокрема на її придністровській частині¹. Робота була розрахована на два роки з можливістю поширення мандата. Місія стала регулярно озвучувати звіти по висновкам своєї роботи, і завдяки цьому мів про потоки придністровської контрабанди, зброї та наркотиків почали потроху розчинюватись самі по собі.

Митне питання стало центральним в ході консультацій у форматі «5 + 2» в січні і лютому в Тирасполі, Кишиневі, Одесі. Консультації з питання транзиту придністровських вантажів через кордон України були безрезультатними. У той же час з боку як західних чиновників, так і західних експертів звучали рекомендації молдавським і українським властям вжити заходів для повернення Придністров'я в економічний і митний простір Молдови. Так, групою експертів за сприяння Міністерства Міжнародного Розвитку Великобританії було підготовлено дослідження «План дій: Європейський Союз – Республіка Молдова», в якому, оцінюючи масштабність економічного збитку, заподіяного Молдові невирішеністю конфлікту, автори вказували, що: «За оцінками іноземних експертів, бюджет РМ щорічно втрачає близько 200 мільйонів доларів США (приблизно 13% від ВВП Молдови) за рахунок не стягнення митних зборів

¹ Миссии Европейского Союза по приграничной помощи Молдове и Украине. [Електронний ресурс] офіційний сайт місії EUBAM. URL <http://eubam.org/ru/who-we-are/> (дата звернення 01.05.2021)

і податків, а також в результаті зборів за транзит молдавських товарів з придністровської території»¹.

З входженням Румунії в НАТО в 2004 році збіглося і обрання на пост президента країни Траяна Бесеску, який майже відразу ж заявив про необхідність проведення більш жорсткої політики стосовно Молдови та Придністров'я. В інтерв'ю, даному виданню Revista 22 в 2005 році Бесеску чітко позначив орієнтири своєї зовнішньої політики: опора на НАТО, США і Великобританію при визнанні в якості пріоритетних проблем інтеграцію з Молдовою і розв'язання Придністровського конфлікту. Придністров'я тоді було позначено як «проблема національної безпеки Румунії»².

Також у 2005 році незалежною експертною групою «Академічна спільнота Румунії» був розроблений план по "вирішенню" придністровської проблеми³. У ньому автори пропонують пов'язати проблему європейської інтеграції Республіки Молдова і проблему вирішення придністровського питання, особливо зупиняючись на проведенні аналогій між придністровським і кіпрським конфліктами. У загальних рисах, румунські експерти запропонували застосувати в Молдові кіпрську модель інтеграції більшій частині країни в європейські інститути при введенні повної блокади сепаратистського регіону. Передбачалося, що успішне входження Молдови до європейських структур допоможе зрушити справу з мертвої точки, поки ж Кишинів повинен зайнятися економічним розвитком підконтрольних йому територій. Ніяких заходів по посиленій інтеграції Придністров'я, згідно з цим проектом, не потрібно робити до тих пір, поки економічне та політичне становище справ в Молдові не стане задовольняти критеріям Євросоюзу. За задумом авторів проекту Румунія повинна грати у взаєминах з Молдовою таку ж роль, яку Греція грала в інтеграції Кіпру в ЄС.

¹ План дій «Республіка Молдова - Європейський Союз»: Справочник. — К.: ОишуаБ, 2006. С.65. URL: <http://www.e-democracy.md/files/ghid-ue-rm-ru.pdf>

² Traian Basescu. Politica externa pe care o am in responsabilitate mentine o relatie speciala cu SUA si Marea Britanie // Revista 22: inform. website. 2005. 10 martie. [Електронний ресурс]. URL: <https://revista22.ro/opinii/traian-basescu/politica-externa-pe-care-o-am-in-responsabilitate-mentine-o-relatie-speciala-cu-sua-si-marea-britanie> (дата звернення 12.05.2021)

1 березня 2006 року Прем'єр-міністр України підписав розпорядження, яке передбачало пропуск через український кордон тільки тих придністровських вантажів, які мають митне оформлення Молдови. З 3 березня 2006 року, митні нововведення на придністровському сегменті молдавсько-українського кордону були введені в дію. Чергова митна криза ознаменувала собою найскладніший за ступенем гостроти виток молдавсько-придністровського протистояння з моменту початку процесу по врегулюванню конфлікту.

Офіційні представники Придністров'я і Росії назвали вжиті Молдовою і Україною дії економічною блокадою і санкціями щодо Придністров'я, а Молдова, яку підтримали Україна, США і ЄС, - наведенням ладу на молдавсько-українському кордоні. Вже 7 березня прем'єр-міністр Молдови Василь Тарлєв звернув увагу, що новий митний поряд аж ніяк не є економічною блокадою, враховуючи той факт, що вже близько сотні придністровських агентів отримали реєстрацію в Молдові. Голова уряду відзначив, що серед них є найкрупніші придністровські підприємці, що складають значну частку від всього експорту регіону¹. Вже через пару днів слідувала відповідь Росії: посол МЗС Російської Федерації заявив, що вони – «намір вжити заходів щодо подолання кризи, що виникла у зв'язку "з блокадою Придністров'я", і його наслідків»².

До плюсів нового режиму в Молдові молдавська влада стала відносити два явища, по-перше, те що збільшується з року в рік число зареєстрованих в Молдові придністровських господарюючих суб'єктів, а по-друге, – збільшення обсягу експорту з Придністров'я до країн Європейського Союзу. Остання обставина пов'язувалося з правом зареєстрованих в Придністров'ї підприємств отримувати доступ до європейських торговельних преференцій, що виділяються Молдові. Придністровські політики називали зростання обсягу торгівлі Придністров'я з ЄС на тлі зниження торгового обороту з Росією і з країнами СНД наслідком цілеспрямованої програми дій молдавської влади по переорієнтації

¹ Україна і Молдова не блокують Придністров'я. [Електронний ресурс] Українська правда. 6 березня 2006 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2006/03/6/3073892/> (дата звернення 05.05.2021)

² РФ може надати Придністров'ю екстрену економічну допомогу [Електронний ресурс] Інтернет-видання «Обозреватель». 9.03.2006 р. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/04712-rf-mozhe-nadati-pridnistrovuyu-ekstrenu-ekonomichnu-dopomogu.htm> (дата звернення 05.05.2021)

придністровської ЗЕД з так званого проросійського вектору торговельних відносин на Захід¹.

Щодо знаменитого референдуму, яким також характеризується 2006 рік у молдавсько-придністровських відносинах, то перші заяви з цього приводу від придністровських та російських політиків почали лунати ще наприкінці березня місяця². 17 вересня 2006 року так звана Придністровська Молдавська Республіка повідомила про проведення референдуму з питання подальших взаємин з Російською Федерацією і Республікою Молдова. За їхніми свідченнями начебто понад 97% жителів висловилися за незалежність регіону від Молдови і подальше вільне приєднання до Росії³. Молдова, Україна, США, ЄС та ОБСЄ не визнали результати референдуму, а представники Росії заявили, що результати референдуму не матимуть юридичних наслідків. Однак цей момент є ключовим в тому контексті, що після цього випадку придністровське керівництво категорично відмовляється обговорювати статус Придністров'я, якщо він передбачає повернення до складу Республіки Молдова.

На цьому тлі в жовтні 2007 року президент Республіки Молдова В. Воронін озвучив в інтерв'ю одній з молдавських газет ряд ініціатив, спрямованих на нормалізацію молдавсько-придністровських відносин і покликаних, за задумом ініціатора, усунути паузи в придністровському врегулюванні⁴. Молдавські експерти оцінили висловлені в інтерв'ю пропозиції як «новий підхід до проблем, пов'язаних з врегулюванням придністровського конфлікту». Офіційна влада намагалися надати пропозиції якийсь статус. Так, наприклад, Представник з політичних питань у придністровському врегулюванні від Республіки Молдова

¹ Доклад председателя ВС Приднестровья Евгения Шевчука на лондонской конференции «Пути разрешения молдавско-приднестровского конфликта – взгляды с обоих берегов Днестра» [Електронний ресурс]: сайт інформаційного агентства «Регнум». URL: <http://www.regnum.ru/news/646506.html> (дата звернення 05.05.2021)

² Придністров'я проведе референдум щодо від'єднання від Молдови [Електронний ресурс] Інтернет-видання «Обозреватель». 31.03.2006 р. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/01897-pridnistrovyya-provede-referendum-schodo-vidednannya-vid-moldovi.htm> (дата звернення 05.05.2021)

³ Результати референдуму у невизнаній “Придністровській Молдавській Республіці” для Молдови, України і всього регіону. [Електронний ресурс] Інтернет-видання «Радіо Свобода». 18 вересня 2006 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/951526.html> (дата звернення 05.05.2021)

⁴ Інтерв'ю президента Молдови Владимир Воронин газете «Комсомольская правда в Молдове» [Електронний ресурс] Інформаційно-аналітичний портал «ava.md». 8 жовтня 2007 р. URL: <https://ava.md/2007/10/08/interv-yu-prezidenta-moldovy-vladimir/> (дата звернення 05.05.2021)

В. Шова направив так званому голові придністровського парламенту Шевчуку офіційне звернення, в якому повідомлялося, що президентом Молдови «в рамках інтерв'ю, опублікованого однієї з газет, було озвучено низку ініціатив, спрямованих на зміцнення довіри, вирішення низки соціальних і економічних проблем на благо людей, що проживають на обох берегах Дністра». Молдавський представник просив придністровського парламентарія створити спільні робочі групи експертів з метою вирішення зазначених у президентській ініціативі проблем. Аналогічне звернення було направлено молдавською стороною в придністровський МЗС.

Серед зазначених пропозицій підкреслювалась необхідність вжити заходів щодо відновлення довіри між громадянами обох берегів Дністра шляхом спільного вирішення проблем гуманітарного, економічного, а також інфраструктурного порядку. Водночас, в цілому, пропозиції стосувалися таких «чутливих» для врегулювання сфер, як національна безпека і миротворчість. Так, було запропоновано провести демілітаризацію всієї території Республіки Молдова, включаючи Придністров'я, шляхом касації важкого озброєння, об'єднання армій, ліквідації прикордонних, митних та поліцейських постів уздовж Дністра.

У Придністров'ї по-різному оцінили пропозиції В. Вороніна. Ватажок Придністров'я І. Смирнов назвав пропозиції «чистою пропагандою», так званий міністр закордонних справ Придністров'я назвав їх «нецікавими і несвоєчасними»¹. Голова придністровського парламенту Шевчук, коментуючи молдавську ініціативу, назвав конструктивним кроком зміну агресивної риторики на запрошення до діалогу і вказав на те, що в рамках переговорного процесу було укладено багато угод, в тому числі скріплених підписами президентів, які дозволяють зняти більшість існуючих протиріч у взаєминах між Придністров'ям і Молдовою. Він зазначив наявність домовленостей про взаємне визнання документів, митних печаток, гармонізації митного законодавства і

¹ Боцан И. Переговорный процесс как откладывание решения // Молдова- Приднестровье: общими усилиями - к успешному будущему. Переговорный процесс / редкол.: Матвеев Д. и др. - Кишинев. – 2009 г. С.21. URL: <https://patr.ir/wp-content/uploads/2019/03/Moldova-Transnistria-Working-Together-for-a-Prosperous-Future-Negotiation-Process-eBook-russian.pdf>

запропонував парламентам Молдови і Придністров'я в ході відповідних консультацій затвердити основні документи переговорного процесу, підписані президентами Молдови і Придністров'я, і проконтролювати їх виконанням¹. Дана пропозиція придністровського парламентарія не знайшла реалізації. Ініціатива В. Вороніна так і не втілилася в документ і не стала предметом обговорень в рамках процесу врегулювання на будь-якому з офіційних рівнів, залишившись предметом обговорення на газетних шпальтах.

Таким чином утворилась ситуація, яку важко назвати успішною у контексті зближення позицій сторін конфлікту. Не дивно що переговорний процес та Політичні наради в цей час тимчасово заморожуються. Ну а далі слідує перманентні спроби зовнішніх акторів повернути до життя процес переговорів та пошук прийняттого для цього формату.

У 2007 році була прийнята Стратегія Національної безпеки Румунії, затверджена президентом. Як загрозу безпеки Румунії і факторів нестабільності в Чорноморському регіоні в цілому в числі інших було названо існування «конфліктів і сепаратистських рухів» в Гагаузії і Дністровському регіоні Республіки Молдова². Передбачається, що «Румунія буде активно спостерігати за еволюцією сепаратистського конфлікту в східних районах Республіки Молдова, активно сприяти знаходженню життєздатних рішень, заснованих на демократизації країни і демілітаризації регіону, виводу незаконно розміщених військ і озброєнь, буде підтримувати рішуче залучення в мирний процес Європейського Союзу і Сполучених Штатів».

У ситуації, що склалася не маємо морального права не згадати фрагмент, що стався у Косово в лютому 2008 року. Парламент, на сьогодні вже частково визнаної держави, тоді прийняв рішення про проголошення незалежності краю, і такий імпульс був підтриманий Сполученими Штатами Америки та їх

¹ Ответы председателя Верховного Совета ПМР Евгения Шевчука на вопросы журналистов в ходе проведенной 11 октября пресс-конференции [Електронний ресурс]: офіційни сайт Верховної Ради ПМР. URL: <http://www.vspmr.org/News/7IDH351> (дата звернення 05.05.2021)

² Стрэуциу Э. Симеон Мехединць и румынская геополитика // Информационно-аналитический портал «Геополитика». URL: <https://www.geopolitica.ru/en/article/eastern-vector-romanian-geopolitics>

партнерами в Європі. Це, звісно, дало поштовх і тематиці молдавсько-придністровських відносин.

У тому ж місяці Президент України Віктор Ющенко і Президент Російської Федерації Володимир Путін підписали план дій Україна – Росія до 2009 року. У рамковому документі були визначені першочергові заходи, які повинні бути здійснені в двосторонніх відносинах до 2009 року. Так, згідно з документом, підкомісії з врегулювання регіональних конфліктів підкомітету з міжнародного співробітництва Українсько-російської міждержавної комісії належить зосередити увагу на питаннях придністровського врегулювання виходячи з узгоджених спільних позицій і підходів до вирішення цієї проблеми, а саме: «врегулювання придністровської проблеми буде здійснюватися на основі дотримання суверенітету і територіальної цілісності Республіки Молдова шляхом визначення і законодавчого закріплення особливого правового статусу Придністров'я»¹.

Уже в квітні 2008 року за сприянням країн-гарантів була організована зустріч президента Молдови та ватажка Придністров'я. На ній І. Смирнов передав молдовському керівнику проект Договору «Про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Молдова і Придністровською Молдавською Республікою», в якому Тирасполь закликав Кишинів будувати взаємини «на основі принципів взаємної поваги суверенітету і територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи один одного, неприпустимість застосування сили або погрози силою»². Результатом зустрічі стало також створення спільних робочих груп по зміцненню заходів довіри між Кишиневом і Тирасполем³.

¹ План действий Россия – Украина до 2009 года (первоочередные мероприятия в двусторонних отношениях) [Електронний ресурс] офіційне інтернет-представництво президента Росії. 12 лютого 2008 р. URL: <http://kremlin.ru/supplement/3857/print> (дата звернення 06.05.2021)

² О дружбе и сотрудничестве между Республикой Молдова и Приднестровской Молдавской Республикой: проект Договора от 11.04.2008 [Електронний ресурс]: офіційний сайт МЗС ПМР. URL: <http://mfa-pmr.org/ru/QuyF> (дата звернення 06.05.2021)

³ Глава Приднестровья с осторожным оптимизмом смотрит на отношения с Молдавией. [Електронний ресурс] інформаційний портал газети «Известия». 11 квітня 2008 р. URL: <https://iz.ru/news/422794> (дата звернення 06.05.2021)

Насправді ж, в період з 11 по 25 квітня 2008 року в рамках президентських домовленостей відбулися заходи, присвячені питанням функціонування спільних робочих груп щодо заходів зміцнення довіри. Так, в місті Одеса під егідою ОБСЄ відбувся семінар з питань розробки заходів по зміцненню довіри і безпеки в сфері економіки, зустріч експертів по залізничних питаннях; в місті Бендери відбулася робоча зустріч керівників експертних груп з питань транспорту, екології та гуманітарної допомоги. Крім того, в рамках даних заходів 25 квітня в офісі місії ОБСЄ в Бендерах відбулася зустріч Міністра так званого закордонних справ Придністров'я і Міністра реінтеграції Молдови.

Позиція ж придністровської сторони в рамках проведеної спільної роботи не була достатньо ясною. У керівників робочих груп був відсутній офіційний статус, вони не були наділені певним набором повноважень. В результаті, на цьому етапі спільна робота так і не почалася, за винятком зустрічей експертів по дорогах, ініційованих влітку США для моніторингу стану міжнародних автомагістралей, які США планувало відновлювати в рамках Програми «Виклики тисячоліття».

Наступна зустріч відбулася в кінці грудня 2008 року. Хоча президент В. Воронін і керівник Придністров'я І. Смирнов потім позитивно оцінили їхню зустріч, вони, тим не менш, відзначили, що їм не вдалося прийти до єдиної думки ні щодо формату майбутніх переговорів, ні щодо заходів по зміцненню довіри. Разом з тим, сторони погодилися провести консультації у форматі «2 + 1» (Молдова, Придністров'я, Росія) і запланували зустрітися наступного разу в середині березня 2009 року. Слід зазначити, що з ініціативи посередників і спостерігачів були відновлені і зустрічі в рамках Постійної наради в форматі «5 + 2», але вони стали носити неформальний характер і проводитися неофіційно.

Тристороння зустріч президентів Росії, Молдови і Придністров'я відбулася в Москві 18 березня 2009 року. За її підсумками було підписано спільну заяву, в якій, зокрема, йшлося про те, що «сторони продовжать прямі контакти з метою активізації переговорного процесу щодо політичного врегулювання

придністровського конфлікту»¹. Вони також активізують роботу експертних груп щодо заходів довіри і розвитку взаємодії на Дністрі в соціально-економічній і гуманітарній сферах. Крім того, в заяві говорилося, що питання про зміну формату російської миротворчої присутності на Дністрі можна буде ставити тільки після вирішення придністровської проблеми. Президенти підтвердили значення «Постійної наради з політичних питань у рамках переговорного процесу з придністровського врегулювання», домовилися створювати умови для якнайшвидшого відновлення роботи в цьому форматі і в той же час висловили готовність продовжувати прямі контакти з метою активізації переговорного процесу з політичного врегулювання придністровського конфлікту. Існує думка про те, що Росія таким чином спробувала переключити на себе повністю гарантійну функцію, а участь в переговорному процесі України, ОБСЄ, ЄС і США ставало зайвим.

Однак переговори в наміченому форматі в першій половині 2009 року, як планувалося, не відбулися. У Молдові почалася кампанія з виборів парламенту країни, яка фактично переросла в конституційну кризу. До влади в Молдові прийшов прозахідний «Альянс за європейську інтеграцію», який жорстко опонував попередньому комуністичному керівництву. Це поставило минулі тристоронні домовленості під сумнів. Виконуючий обов'язки президента М. Гімпу на зустрічі зі секретарем МЗС РФ Г. Карасіним заявив, що нова влада країни не має наміру слідувати домовленостям, досягнутим при президенті В. Вороніну і зажадав, щоб російські миротворці негайно покинули Придністров'я, не чекаючи політичного врегулювання між Кишиневом і Тирасполем².

Крім того, віце-прем'єр з питань реінтеграції РМ В. Осипов заявив, що «спільна заява президентів Молдови, Придністров'я та Росії від 18 березня 2009 року є проявом недосвідченості молдавської дипломатії, а факт її появи пов'язаний з передвиборчою кампанією, яка проходила в той момент у Молдові».

¹ Президенты России, Молдовы и Приднестровья по итогам встречи в Москве подписали совместное заявление от 19.02.2008. [Електронний ресурс]: офіційний сайт МЗС ПМР. URL: <http://mfa-pmr.org/ru/Rbz> (дата звернення 06.05.2021)

² Строкань С. Приднестровское разрегулирование / С. Строкань, В. Попов // Коммерсант. - 2010. - №10 (4310). URL: <https://www.kommersant.ru/doc/1307691>

Крім того, молдавська сторона апелювала до нелегітимності домовленостей, укладених поза рамками переговорного процесу формату «5 + 2». Через місяць після такої заяви, в.о. президента Молдови Гімпу зробив заяву про те, що надання Придністров'ю статусу рівноправної сторони в переговорному форматі є помилкою, яка позбавляє переговорний формат ефективності, оскільки Угода в 1992 році була підписана Росією і Молдовою, а Придністров'я підписантом міжнародного договору не було. М. Гімпу також звернувся до президента Румунії, як до глави держави-члена ЄС, з проханням допомогти в питаннях врегулювання¹.

У вересні 2009 року на засіданні Європейського парламенту Прем'єр-міністр Молдови В. Філат заявив, що Молдова, хоча і закріплює Конституцією статус нейтралітету, проте, не виключає права громадян змінити цей статус. І, за його словами, «Молдові потрібен перехідний період, щоб переконати громадян у необхідності вступу в НАТО, змінити його образ як ворожого блоку, створеного в республіці під впливом російських ЗМІ»². Очевидно такі заяви спричинили різку критику з боку Придністров'я і Росії.

У схваленій молдавським парламентом програмі нового уряду в якості основних завдань по вирішенню конфлікту були названі: відновлення переговорного процесу щодо врегулювання придністровського конфлікту у форматі «5 + 2»; підвищення ролі ЄС і США у вирішенні придністровського конфлікту; активізація зусиль щодо виведення іноземних військ (російських) з території Молдови; заміна нинішніх миротворчих сил міжнародною місією цивільних спостерігачів з міжнародним мандатом. Саме такі позиції і озвучувалися представниками Молдови в рамках всіх форумів, що стосуються питань нормалізації придністровсько-молдавських відносин, і були пріоритетними в контексті врегулювання. Тверда та безкомпромісна позиція

¹ Молдавия считает ошибкой придание Приднестровью равноправного статуса на переговорах. [Електронний ресурс] Інтернет-видання «Point.md: Новости Молдовы». 14 квітня 2010 р. URL: <https://point.md/ru/novosti/politika/moldaviya-schitaet-oshibkoj-pridanie-pridnestrovjyu-ravnopravnogo-statusa-na-peregovorah> (дата звернення 06.05.2021)

² Вступление Молдовы в НАТО приведет к резкому ухудшению отношений с Россией [Електронний ресурс] Інтернет-видання «Point.md: Новости Молдовы». 30 вересня 2009 р. URL: <https://point.md/ru/novosti/politika/vstuplenie-moldovi-v-nato-privedet-k-rezkomu-uhudsheniyu-otnoshenij-s-rossiej>

нової молдавської влади безумовно посилювала роль Молдови у переговорному процесі та обрисовувала чіткий контур дискусій щодо врегулювання, який зводився до питань виведення російських військ і трансформації в тому або іншому напрямку переговорного формату «5 + 2».

У травні 2010 року в ході офіційного візиту Президента Росії Д. Медведєва до Києва було прийнято спільну заяву президентів країн-гарантів Росії і України з придністровського врегулювання. Справедливо буде сказати, що, по суті, дана заява мало чим відрізняється як від тристоронньої заяви президентів Росії, Молдови і Придністров'я 2009 року, так і від російсько-українського плану дій 2008 року що стосується частини питань придністровського врегулювання, окрім маленького проте дуже важливого аспекту. Ми пам'ятаємо, що до цього українська сторона окремо підтримки російській миротворчій операції в Придністров'ї не висловлювала. В 2010 році президентом України стає В. Ф. Янукович, що мав досить очевидну підтримку російської сторони. Тож вже в травні два президенти приймають заяву, в якій номінально виступили за визначення статусу Придністров'я на основі дотримання «територіальної цілісності Молдови». Крім того, в своїй заяві глави держав підтвердили свою прихильність раніше досягнутим у переговорному процесі домовленостям і підкреслили стабілізуючу роль нинішньої миротворчої операції в Придністров'ї¹. На ділі, таким чином Росія фактично заручилася підтримкою України в питанні збереження своєї військової присутності в Молдові.

Дана заява викликала широкий резонанс серед молдавських політиків і західних експертів. Прем'єр-міністр РМ В. Філат, озвучуючи офіційну позицію уряду на російсько-українську заяву, зазначив, що офіційний Кишинів виступає за перетворення діючої в Придністров'ї миротворчої операції в міжнародну місію і за повне вивезення з так званої ПМР російських озброєнь. Крім того, молдавський політик розкритикував той факт, що «будь-яке рішення, що зачіпає незалежність Молдови, приймається Росією і Україною, оскільки ключ до

¹ Совместное Заявление президентов Российской Федерации и Украины по приднестровскому урегулированию от 17.05.2010. [Електронний ресурс] офіційне інтернет-представництво президента Росії. 12 лютого 2008 р. URL: <http://www.kremlin.ru/supplement/561> (дата звернення 06.05.2021)

розв'язання придністровської проблеми знаходиться в Кишиневі, а не в Москві чи Києві»¹.

На цьому тлі керівництво Республіки Молдова направило звернення керівництву ЄС із закликом підвищити роль ЄС і змінити його статус спостерігача на статус посередника в процесі молдовсько-придністровського врегулювання. Крім того, в.о. президента Республіки Молдова М. Гімпу направив звернення генеральному секретарю НАТО А. Расмуссену з проханням сприяти у виведенні російських військ з території республіки, оскільки, на його думку, це є порушенням норм міжнародного права і конституції РМ, а також – перешкодою для зміцнення стабільності та безпеки в регіоні»².

5 червня 2010 президент РФ Д. Медведєв і канцлер Німеччини А. Меркель підписали меморандум про створення комітету Росія – ЄС з питань зовнішньої політики і безпеки. У меморандумі окремим пунктом було прописано, що Росія і ЄС мають намір «співробітництва в напрямку вирішення придністровського конфлікту, маючи на увазі досягнення відчутного прогресу в рамках формату 5 + 2»³. У молдавських політичних колах підписання документа зустріло дуже пасивну реакцію. Офіційно влада вітала той факт, що в якості виключного інструменту вирішення придністровського питання на високому міжнародному рівні був названий існуючий формат «5 + 2».

Таким чином, за досить короткий інтервал часу на високому міжнародному рівні було підписано відразу два документи, що стосуються придністровського питання. На наше переконання це свідчить про те, що Росія, Україна і ЄС хотіли продемонструвати волю до інтенсифікації молдавсько-придністровського врегулювання, а також реанімувати процес переговорів із припустимим для цього форматом.

¹ Приднестровская тема "потревожила" Молдавию [Електронний ресурс]: сайт інформаційного агентства «Правда». URL: <https://www.pravda.ru/world/1032263-pmr/> (дата звернення 07.05.2021)

² Временный президент Молдовы просит у НАТО помощи в выдворении войск РФ [Електронний ресурс]: сайт інформаційного агентства «УНИАН». URL: <https://www.unian.net/world/424796-vremennyiy-prezident-moldovy-prosit-u-nato-pomoschi-v-vyidvorenii-voysk-rf.html> (дата звернення 07.05.2021)

³ Меморандум по итогам встречи Президента России Д.Медведева и Федерального канцлера Германии А.Меркель 4–5 июня 2010 года, г.Мезеберг. [Електронний ресурс] офіційне інтернет-представництво президента Росії. URL: <http://www.kremlin.ru/supplement/575> (дата звернення 07.05.2021)

У жовтні 2010 року на прес-конференції за підсумками тристоронніх переговорів глав Росії, Франції та Німеччини в Довілі (Франція) президент Росії Д. Медведєв заявив, що успіх переговорів залежить від позицій не тільки Росії, але і Молдови, Придністров'я, ЄС і Румунії¹, що було оцінено румунськими експертами як запрошення до участі в переговорах². Реакція придністровської сторони на заяви про можливе залучення Румунії в переговорний формат була вже досить привичною. Вона указувала на той факт, що Румунія – член ЄС, який і так володіє статусом спостерігача в процесі врегулювання у форматі «5 + 2», а отже має достатньо можливостей для вкладу в нормалізацію молдавсько-придністровських відносин. Майже одночасно під час обговорення нової стратегії національної безпеки Румунії в 2010 році в якості однієї з згадуваних в документі загроз було названо знаходження іноземних військ поблизу кордонів Румунії без угоди з країною розміщення.

Слід зазначити, що про готовність сприяти врегулюванню конфлікту в Придністров'ї в 2011 році заявили також такі члени ЄС, як Італія та Польща. 27 жовтня 2010 року, на зустрічі із румунським президентом лідер Польщі Броніслав Коморовський заявив, що, «на думку Варшави, проблема Придністров'я стосується не тільки Молдавії і Румунії, але і всього Європейського союзу», і тому Польща готова услід за Румунією підключитися до процесу молдавсько-придністровського врегулювання. Коморовський заявив, що Варшава готова поділитися своїм досвідом і «розумінням того, як необхідно вибудувати відносини з Росією», для вирішення «замороженого» конфлікту на Дністрі³.

Не можемо упустити той факт, що Дмитро Медведєв не назвав в числі відповідальних за врегулювання конфлікту Україну. В свою чергу в нашій країні це викликало досить бурхливе обговорення серед експертів. Так наприклад,

¹ Стенограма прес-конференції по итогам российско-французско-германских переговоров 19 октября 2010 года. офіційне інтернет-представництво президента Росії. URL:

http://kremlin.ru/events/president/transcripts/press_conferences/9287 (дата звернення 07.05.2021)

² Румынские СМИ Медведев приравнял Румынию к странам-посредникам в приднестровском урегулировании. сайт інформаційного агентства «Регнум». URL: <https://regnum.ru/news/1337793.html> (дата звернення 07. 06. 2021)

³ Вслед за Румынией к приднестровскому урегулированию хочет подключиться Польша. сайт інформаційного агентства «Регнум». URL: <https://regnum.ru/news/polit/1340778.html> (дата звернення 07. 05. 2021)

тодішня депутатка Верховної Ради Катерина Ващук висловила досить саркастичне припущення, що Медведєв «просто забув, що в Придністров'ї живуть тисячі українців»¹.

В умовах консолідації зусиль зовнішніх акторів по так званій реанімації переговорів і визначенні прийняттого переговорного формату закінчується другий етап переговорного процесу по врегулюванню придністровського конфлікту.

Надалі переговорний процес характеризується новим імпульсом після зміни політичного керівництва в Молдові і Придністров'ї. Складно не помітити підвищену активність в переговорному процесі в двосторонньому форматі і в форматі Постійної наради з політичних питань (формат «5 + 2»), яка, проте, не привела до відчутних результатів. Однак, про все по порядку.

На початку квітня 2011 року відбувся черговий раунд неофіційних консультацій учасників Постійної наради, в ході якого обговорювалися також перспективи відновлення офіційної роботи в форматі «5 + 2». Відповідне запрошення було передано придністровською стороною молдавським дипломатам. Російська сторона виступила з ініціативою проведення наступного раунду консультацій в Москві. «Перезавантаження» переговорного процесу, у контексті нашої роботи є точкою відліку нового, наступного етапу в процесі врегулювання конфлікту в Придністров'ї.

У листопаді 2011 року відбувся перший, після тривалої перерви, офіційний раунд консультацій учасників Постійної наради. Були обговорені плани по організації переговорного процесу на найближчу перспективу, зокрема продовжити роботу над відновленням повноцінного залізничного пасажирського і вантажного сполучення, вітаючи експертну допомогу, запропоновану Місією EUBAM. Взагалі Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM) почала свою роботу ще у 2005 році. Вона допомагала

¹ Румынская угроза напугала приднестровцев. сайт інформаційного агентства «Независимая газета». URL: https://www.ng.ru/cis/2010-10-21/1_rumynia.html (дата звернення 07. 06. 2021)

Молдові та Україні привести стандарти і процедури управління кордонами, митної справи і торгівлі у відповідність з тими, які діють в країнах-членах ЄС.

Також, з метою забезпечення боротьби зі злочинністю та правопорушеннями сторони домовились налагодити конструктивну взаємодію правоохоронних органів, в тому числі в рамках експертних (робочих) груп з питань правоохоронної діяльності¹. Із цікавого, можна відзначити, що придністровська сторона черговий раз намагалися поставити питання фіксації в спільних документах принципу рівності сторін. Молдавська сторона категорично відмовилася фіксувати вказаний принцип.

27 січня 2012 року в місті Одеса, за ініціативою української сторони відбулася перша зустріч Прем'єр-міністра Республіки Молдова Володимира Філата і ватажка Придністров'я Євгена Шевчука. В ході зустрічі було обговорено широке коло питань, пов'язаних з процесом придністровського врегулювання. Досягнуто домовленості про продовження роботи над відновленням повноцінного залізничного пасажирського і вантажного повідомлення по придністровській ділянці залізниці, а також відновленням зв'язку, включаючи стаціонарний та мобільний². Учасники зустрічі також подякували Міністра закордонних справ України Костянтина Грищенка за сприяння в її організації³.

Зустріч стала першою в рамках діалогу високого рівня між двома берегами Дністра після обрання нового керівника Придністровського регіону. В ході зустрічі Є. Шевчук заявив про тактику «дрібних кроків», спрямовану на розблокування існуючих питань між Придністров'ям і Молдовою в соціально-економічній сфері. Крім того, було порушено питання про миротворчу операцію.

¹ Совместное Заявление 21 ноября 2011 г. // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 229. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

² Совместный пресс-релиз по итогам встречи Премьер-министра Республики Молдова Владимира Филата и Главы Приднестровья Евгения Шевчука 27 января 2012 г. // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополнено / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 230. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

³ 27 січня 2012 року в Одесі за ініціативою і при посередництві України відбулася зустріч Прем'єр-міністра Республіки Молдова В.Філата з новообраним лідером Придністров'я Є.Шевчуком. офіційний сайт МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/161-27-sichnya-2012-roku-v-odesi-za-iniciativuju-i-pri-poserednictvi-ukrajini-vidbulasya-zustrich-premjer-ministra-respubliki-moldova-vfilata-z-novoobranim-liderom-pridnistrovja-jeshevchukom> (дата звернення 10. 05. 2021)

Однак, В. Філат наголосив на необхідності угоди всіх задіяних в миротворчій операції сторін. «Це процес, в якому беруть участь сторони. Для прийняття рішення повинна бути консолідована позиція », - сказав глава уряду Молдови ¹. Не дивлячись на те, що ніяких принципово нових домовленостей не зустрічі не було досягнуто, деякі експерти вже почали характеризувати її як «успішний старт великого спільного проекту з перезавантаження молдавсько-придністровських відносин» та «досягнення нового рівня довіри між сторонами»².

Провісницькою в даному контексті нам видається думка наукового директора Інституту євроатлантичного співробітництва О. Сушка, який підкреслив, що не варто очікувати від нового керівництва в Тирасполі перегляду послідовної позиції щодо статусу Придністров'я ³. Надалі ж ми побачимо продовження нарративу про свою незалежність і вимагання рівноправних відносин з Молдовою. У той же час нове керівництво готове буде йти на діалог щодо налагодження життя на обох сторонах Дністра, в тому числі розвиток транспорту, транзиту.

14 березня в Бендерському офісі Місії ОБСЄ в Молдові відбулася зустріч представників з політичних питань у придністровському врегулюванні від Придністров'я і від Республіки Молдова. В ході подальшої роботи сторони обговорили широкий спектр питань, що стосуються пріоритетних напрямків взаємодії, в тому числі питання відновлення повноцінного поштового і транспортного сполучення між Молдовою і Придністров'ям. Окремою темою діалогу стала проблема вивозу і утилізації джерел іонізуючого випромінювання

¹ Евгений Шевчук: Мы не будем обсуждать изменение форматов миротворческой операции. Дипломатический вестник Приднестровья / The Diplomatic Journal of Pridnestrovie. 1 (7) июль, 2012 г. С. 48. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/vestnikmid7.pdf>

² Владимир Коробов: очень своевременная встреча. Дипломатический вестник Приднестровья / The Diplomatic Journal of Pridnestrovie. 1 (7) июль, 2012 г. С. 50. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/vestnikmid7.pdf>

³ Ирландия "размораживает" переговоры по Приднестровью 27 февраля 2012 г. сайт BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2012/02/120226_ru_s_dublin_talks (дата звернення 10. 05. 2021)

(ДІВ), що знаходяться на території Придністровського регіону і вимагають вивезення¹.

В тому ж місяці відбулася нова зустріч ватажка Придністров'я Є. Шевчука і прем'єр-міністра Республіки Молдова В. Філата. На ній керівництво двох сторін підписали Протокольне рішення «Про засади відновлення повноцінного вантажного залізничного сполучення через територію Придністров'я». Результатом більш ніж тригодинного обговорення за закритими дверима став документ, в якому прописані зобов'язання сторін по організації залізничного руху через територію непризнаної республіки². За домовленістю сторін, протягом 30 днів з моменту підписання документа були прийняті всі необхідні організаційні, технічні заходи для реалізації положень протокольного рішення³.

20 червня 2012 року в місті Роттах-Егерн, в Німеччині, в ході конференції «За розвитком заходів зміцнення довіри в процесі врегулювання придністровського конфлікту», організованої ОБСЄ, відбулася зустріч на вищому рівні. В. Філат і Є. Шевчук розглянули потенційні напрями розвитку взаємодії в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах⁴. Зістріч також дала можливість двом лідерам домовитися не припиняти роботу по відновленню руху по мосту через річку Дністер, що дасть можливість відкриття міжнародного транспортного коридору, обговорили також перспективи якнайшвидшого відновлення додаткових залізничних пасажирських маршрутів

¹ Протокольное Решение о порядке и процедурах вывоза источников ионизирующего излучения (ИИИ), находящихся на территории Приднестровья 14 марта 2012 г. // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополнено / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 231. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

² Евгений Шевчук и Владимир Филат подписали документ о возобновлении железнодорожного сообщения через приднестровье Дипломатический вестник Приднестровья / The Diplomatic Journal of Pridnestrovie. 1 (7) июль, 2012 г. С. 56. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/vestnikmid7.pdf>

³ Протокольное Решение «О принципах возобновления полноценного грузового железнодорожного сообщения через территорию Приднестровья» 30 марта 2012 г. // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополнено / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 233. URL: <http://mfa-pmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

⁴ ОБСЄ проводить встречу между молдавским и приднестровским лидерами 20 июня 2012 г. [Електронний ресурс] офіційний сайт ОБСЄ. URL: <https://www.osce.org/gu/cio/91500> (дата звернення 10. 05. 2021)

через Тирасполь, висловили намір удосконалити механізми реалізації досягнутих домовленостей в цій галузі¹.

Як наслідок молдавсько-придністровської зустрічі на вищому рівні прийнято спільне комюніке. Учасники зустрічі позитивно відзначили активізацію прямого діалогу між Кишиневом і Тирасполем. За підсумками переговорів спеціальний представник діючого голови ОБСЄ Ерван Фуере, відзначав, що зустріч пройшла в позитивній атмосфері. Він підкреслив, що в цьому напрямку ще багато слід зробити, але з кожним кроком будується довіра, яка є важливим елементом стабільного врегулювання.²

Загалом, можна говорити, що політика «малих кроків» позитивно впливала на поживлення економічних і гуманітарних зв'язків між Придністров'ям і правобережної Молдовою. Також до переліку досягнень «тактики малих кроків» можна зарахувати демонтаж канатної дороги через Дністер, що вийшла з ладу³; скасування низки зборів Молдови з придністровських підприємств і багато іншого. В цілому в 2012-2013 рр. в рамках переговорного процесу у форматі «5 + 2» і в двосторонніх переговорах було винесено на обговорення близько півсотні робочих ініціатив і проектів.

Т. Хаммарберг, зарекомендований європейський спеціаліст з правозахисної проблематики і в минулому комісар Ради Європи з прав людини у своєму звіті з прав людини в Придністровському регіоні за 2013 рік, підмітив позитивні зрушення, що відбуваються в Придністров'ї в цій сфері⁴. Тирасполю було рекомендовано взяти участь в переговорах ЄС і Молдови про створення

¹ Совместное коммюнике 20 июня 2012 г. // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополнено / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 235. URL: <http://mfapmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

² ОБСЕ "в восторге" от встречи президента Приднестровья и премьера Молдавии. 21 июня 2012 г. сайт інформаційного агентства «Регнум». URL: <https://regnum.ru/news/polit/1543723.html> (дата звернення 10.05.2021)

³ Протокольное Решение по демонтажу подвесной воздушно-канатной дороги (фуникулера) через реку Днестр в городах Рыбница и Резина // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополнено / Под ред. Н.В. Штански (на русском и английском языках). Бендеры: Полиграфист, 2014.С. 241. URL: <http://mfapmr.org/sites/default/files/publish/pdf/negotiationprocess.pdf>

⁴ Томас Хаммарберг Дополняющий отчет о правах человека в Приднестровском регионе. 2018 г. С. 9-10. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:igiHQQ23eZQJ:https://www.undp.org/content/dam/unct/moldova/docs/Thomas%20Hammarberg,%20Follow-up%20report%20Transnistria_Rus%20Version.pdf+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

зони вільної торгівлі, на які Придністров'я в у наслідку направило спостерігачів. У червні 2013 року було продовжено до 1 січня 2016 року режим автономних торгових преференцій Європейського Союзу для придністровського експорту. Такий крок дав змогу вгамувати економічну кризу у квазідержаві. Проте, на цьому фоні залишились невирішені ключові проблеми придністровського врегулювання.

Отже, закінчується другий етап процесу врегулювання конфлікту в Придністров'ї. Він визначається насамперед політикою «малих кроків», що була направлена на покращення життя населення по обидві сторони берегу Дністра. Вдосконалення взаємовідносин між Республікою Молдова та Придністров'ям найперше було пов'язано із переміною влади в регіоні. Проте всі дрібні тріумфи цього етапу були досить швидко нівельовані із тими змінами, що були пов'язані із українським кейсом.

З кінця 2013 року обстановка довкола Придністров'я почала загострюватися з огляду на обставину, що розгорталася в цей час в Україні, а також із погіршенням відносин між Росією, США і ЄС. У 2014-2015 роках на фоні небувалого з початку 1980-х років спалаху міжнародної напруженості в Європі виросла небезпека «розморожування» придністровського конфлікту і його використання зовнішніми акторами на свою користь. Вперше протистояння в групі посередників і спостерігачів придністровського врегулювання стали гострішими, ніж між самими сторонами конфлікту. Тепер придністровсько-українські стосунки стали включати не тільки економічний, а й військово-політичний вимір. Переговори у форматі «5 + 2» були перервані на 2 роки (2014 року - 2016) ¹.

Україна заблокувала експорт в так звану ПМР підакцизних товарів і призупинила угоду з Росією про транзит через українську територію російських військових формувань, що знаходяться в Молдавії. Кишинів ввів заборону на перетин молдавсько-українського кордону для автомобілів з придністровської

¹ Протокол офіційного засідання Постійного совещания по политическим вопросам в рамках переговорного процесса по приднестровскому урегулированию // Дипломатиче-ский вестник Приднестровья. 2016. № 15. С. 112 - 113. URL: <http://mfa-pmr.org/ru/node/6236>

реєстрацією. Зі свого боку Придністров'я припинило в кінці 2014 року участь в переговорному процесі і оголосило призов резервістів в збройні сили. Президент невизнаної Придністровської Молдавської республіки оголосив про призов всіх військовозобов'язаних громадян регіону, які перебувають в запасі і є співробітниками органів державної влади регіону. Декларованою метою зборів зазначалося вдосконалення бойової підготовки військових частин і комплектування військового контингенту миротворчих сил¹.

Суворі коментарі лунали з боку спецпредставника президента Росії по Придністров'ю Д. Рогозіна. Він віз в Росію підписи жителів Придністров'я «за возз'єднання з Росією» і визнання ПМР. На передодні, 10 травня представники делегації РФ, які прибули в Кишинів, в тому числі і Рогозін, заявили, що їх літак не пустили в повітряний простір України і Румунії. Тож представник Російської Федерації по Придністров'ю оприлюднив текст в якому заявив: «Румунія на вимогу США закрила моєму борту повітряний простір. Україна знову не пропускає. Наступного разу полечу на ТУ-160»².

Канцлер Німеччини Ангела Меркель в інтерв'ю Die Welt am Sonntag звинуватила Росію в тому, що вона «влаштує проблеми» Молдавії. Росія, на думку Меркель, проводить антиєвропейську політику, і приєднання Криму – тільки один із прикладів. Канцлер нагадала тоді про конфлікти в Придністров'ї, Південній Осетії і Абхазії³. У 2014 р ЄС ввів для молдавських громадян безвізовий режим і підписав з Кишиневом угоду про асоціацію, що включає створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі.

Таким чином, тактика малих кроків дійсно є виправданою для укріплення заходів довіри між берегами Дністру і для розширення практичних питань молдавско-придністровського спільного проживання, проте її результативність

¹ Приднестровье собирает резервистов на военные сборы. 20.08.2014 г. [Електронний ресурс] інформаційне агентство «Укрінформ». Режим доступу: https://www.ukrinform.ru/rubric-other_news/1698384-pridnestrovoe_sobiraet_rezervistov_na_voennie_sbori_1659258.html (дата звернення 11. 05. 2021)

² Рогозин не довез до РФ подписи за присоединение Приднестровья. Грозил Румынии. 10. 05. 2014 г. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/05/10/7024953/> (дата звернення 11.05.2021)

³ Merkel tells Die Welt EU Russia policy best for Ukraine. Die Welt am Sonntag. URL: <https://www.dw.com/en/merkel-tells-die-welt-eu-russia-policy-best-for-ukraine/a-18114495> (дата звернення 11.05.2021)

істотно зменшується відсутністю стратегічних цілей та орієнтирів політичного врегулювання. На сьогоднішній день проблема молдавсько-придністровського конфлікту ще дуже далека від вирішення. А можливість створення стабільної спільної держави з кожним роком їх роздільного існування зменшується, в тому числі і з причин формування полярних поглядів на власну історію серед громадян Республіки Молдова та непризнаної Придністровської Молдавської Республіки. Переговорний формат, в свою чергу, спочатку був організований на вищому офіційному рівні, але був припинений в 2001 році. Спроби відновлення, в тому числі спроби 2008-2009 років, виявилися безуспішними. Єдиний дієвий на сучасному етапі переговорний механізм – Постійна нарада з політичних питань в рамках процесу з придністровського врегулювання у форматі «5 + 2». Його учасниками, як зазначалося вище, є конфліктуючі сторони – Молдова і Придністров'я, країни-гаранти – Росія і Україна, посередник – ОБСЄ, а також з 2005 року в якості спостерігачів – ЄС і США. При тому, що консультації в рамках процесу по врегулюванню проходили в різні періоди і в більш вузьких консультативних форматах, Політична нарада – це єдиний багатосторонній комплексний переговорний формат, в рамках якого можуть офіційно брати участь в обговоренні питань, що стосуються ходу врегулювання молдавсько-придністровських відносин, ЄС і США. Однак дана конфігурація не раз піддавалася спробам трансформації, і з 2004 року, коли молдовська сторона вперше запропонувала виключити з даного формату Придністров'я, не раз висувалися ідеї включити в формат Румунію і підвищити роль ЄС до статусу посередника (нарівні з ОБСЄ). Також стабільно «больовими» точками процесу врегулювання є визначення взаємоприйнятної формули статусного рішення (для Придністров'я) і виключення російської військової присутності в регіоні (для Молдови).

ВИСНОВКИ

Резюмуючи проведений в рамках даної дипломної роботи аналіз переговорного процесу, можна констатувати, що системне дослідження документів переговорного процесу, їх юридичної та політичної природи дозволяє виявити специфіку процесу врегулювання молдавсько-придністровського конфлікту і визначити позиції його учасників, а також динаміку їх змін. Так, у фокусі уваги акторів, що беруть участь в цьому процесі в якості гарантів і посередників, протягом двох десятиріччів основними питаннями є не вироблення гарантійних механізмів і системи гарантій, а стабілізація, дієвість та функціонування переговорного формату. При дослідженні будь-якого конфлікту в сучасному світі слід пам'ятати, що його врегулювання досить часто знаходиться у взаємозв'язку з геополітичними прагненнями третіх країн, які в ньому беруть участь. Придністровський конфлікт в цьому не є винятком: його «заморожений стан» можна пояснити не тільки внутрішніми, молдавсько-придністровськими протиріччями, але і наявністю суперництва зовнішніх акторів за можливість грати першу роль в долі Молдови. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що, по-перше, кожна зі сторін – учасників врегулювання за роки конфлікту наростила власний стратегічний і геополітичний інтерес в регіоні конфлікту; по-друге, ступінь розбіжностей між сторонами-учасниками врегулювання ширше, ніж загальний інтерес.

В академічних і політичних колах існує широке розмаїття підходів до оцінки позицій Росії. Найбільш поширеним є підхід, в рамках якого Придністров'я позначається як один з важливих полів, на якому ведуться політичні ігри навколо національних інтересів Росії, її участі в Європі як цивілізаційному полі. Також поширеною є оцінка російської політики в регіоні конфлікту з точки зору її прагнення будь-яким шляхом реалізувати свої геополітичні інтереси. Так, існує думка про те, що пріоритетним для Росії є збереження своєї військової присутності в регіоні для збільшення тиску на країни СНД і як противагу витіснення Росії з системи європейської безпеки.

Багато дослідників звертають увагу на значимість для Росії Придністров'я як військового плацдарму, володіючи яким, Росія може мати значний військово-політичний вплив на всю Східну Європу. Військова присутність Росії в зоні конфлікту може, на думку експертів, утримувати поглинання Придністров'я Молдовою, позбавляючи її додаткових стимулів для приєднання до Румунії і подальшого вступу обох в НАТО.

Позиції України в молдавсько-придністровському врегулюванні оцінюються експертами по-різному, але, не дивлячись на різницю оцінок, більшість дослідників схильні аналізувати українську участь в цьому процесі в контексті геополітичних інтересів нашої держави. Участь у врегулюванні молдавсько-придністровського конфлікту могло б стати цілком придатною майданчиком для підвищення міжнародного авторитету України. Крім того, участь України в процесі врегулювання молдавсько-придністровського конфлікту оцінюється і як можливість підвищення її статусу в якості активного суб'єкта процесу формування системи європейської безпеки. В той же час розглядати Придністров'я слід як важіль політичного тиску Росії на Україну і як інструмент впливу за допомогою російсько-орієнтованого керівництва Придністров'я.

Практично відразу після залучення в процес врегулювання молдавсько-придністровського конфлікту ОБСЄ позначила свій підхід, оприлюднивши Доповідь №13, яка, по суті, була планом по врегулюванню молдавсько-придністровського конфлікту, заснованому на принципі територіальної цілісності Республіки Молдова з наданням Придністров'ю особливого статусу. Планом відкидалася можливість виходу зі складу, але вказувалося на можливість зовнішнього самовизначення Придністров'я в разі відмови Молдови від власної державності.

Діяльність США в напрямку молдавсько-придністровського конфлікту в дослідницькому середовищі в основному прийнято пов'язувати з зацікавленістю цього актора у встановленні контролю за бойовим арсеналом в Придністров'ї і нейтралізації російського військового домінування в регіоні, а також демілітаризація Придністров'я. Однак, на відміну від інших залучених в процес

врегулювання акторів, США по багатьох напрямках діяло опосередковано, через такі організації як НАТО і ОБСЄ.

Офіційна позиція ЄС щодо молдавсько-придністровського врегулювання переважно пов'язана з питанням безпеки поблизу кордонів ЄС. Її відображають такі документи, як, наприклад, прийнята ще в 2003 році Європейська стратегія безпеки, в якій розширення ЄС позначено як «наближення до проблематичних зон» європейського сусідства, до слабких держав, залучених в агресивні конфлікти з поширеною організованою злочинністю і нефункціональними спільнотами». В офіційному повідомленні Європейської Комісії «Розширена Європа – ближнє зарубіжжя: нові рамки відносин з нашими східними та південними сусідами», опублікованому в березні 2003 року, відзначалася загроза поширення конфліктів за рамки кордонів держав, в яких вони протікають. «Утворення типу придністровського є магнітом для організованої злочинності і можуть дестабілізувати або порушити процес державного будівництва, політичну стабільність і сталий розвиток», - говорилося в документі.

Крім того, проведений в рамках цієї роботи аналіз дозволяє простежити, як відбувалася статусне пониження переговорів, які, розпочавшись на вищому політичному рівні (глав Молдови і Придністров'я), були переведені на дипломатичний рівень Постійної наради і, нарешті, зійшли до експертного рівня (спільних робочих груп по предметним областям в рамках заходів по зміцненню довіри).

Тривалість процесу по врегулюванню конфлікту в Придністров'ї і низька інтенсивність переговорного процесу дають підстави припускати, що мотивація сторін у вигляді пошуку компромісу суттєво нестійка. Остання обставина привела до проявів інструментального підходу, який описував у своїх роботах М. Хрустальов, коли переговори стали квазіпереговорами, а цілями переговорного процесу для конфліктуючих сторін було не знаходження компромісу, а виграш часу і дискредитація іншої сторони. Підтвердженням того, що переговорний процес зійшов фактично до рівня квазіпереговорів з використанням імітаційної стратегії, є також і той факт, що понад 80 укладених

в рамках переговорного процесу угод не виконуються, але при цьому сторони не відкликають своїх підписів.

В якості основного завдання в консолідації спільних зусиль міжнародними акторами на сьогодні бачиться необхідність «розморожування» переговорного процесу і відновлення офіційної роботи Постійної наради в форматі «5 + 2» з формуванням реальної комплексної багатопроблемної переговорної повістки, а також виведення переговорів з експертного на дипломатичний, а потім, і на вищий політичний рівень.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. «Меморандум Козака»: Меморандум об основных принципах государственного устройства объединенного государства (2003) // Информационное агенство Regnum. URL: <http://regnum.ru/news/458547.html>.
2. Concerning restrictive measures against the leadership of the Transnistrian region of the Republic of Moldova: European Council Common Position 2003/139/CFSP / Official Journal of the European Union. - Mode of access: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:051:0023:0025:en:PDF>
3. Galtung, Johan. Peace by Peaceful Means. Peace and conflict: Development and Civilization. L. Sage. 1996.
4. King, Charles. The Moldovans: Romania, Russia and the Politics of Culture. - Stanford: Hoover Institution Press, 1999.
5. Kolsto, Pal., Edemsky Andrei., Kalashnikova Natlia. The Dniestr Conflict: between Irredentism and Separatism. // Europe - Asia Studies. - 1993. - № 6. - Vol. 45.
6. Michel, Luc. The "Pridnestrovskaja Moldavskaia Respublika" (PMR): building of a European State and experiment of direct democracy // EODE Report. Brussels. 2007.
7. Report No. 13 by the CSCE Mission to Moldova 13 November 1993 // официальный сайт ОБСЕ. Mode of access:: URL: <http://www.osce.org/moldova/42307>
8. Zagorski A. Eastern Partnership from the Russian Perspective. -www.feswar.org. Spring/Summer. 2010. URL: <http://www.feswar.org.pl/fes2009/pdfdoc/Russia.pdf>
9. Амелин В.В. Этнополитические конфликты в границах советской и постсоветской государственности, вторая половина 80-х - середина 90-х годов: Опыт исторического исследования: Дис. д-ра ист. наук. -М., 1995.

10. Андриевский В. Объединение Молдовы и Румынии: иллюзии и реальности. URL: <http://www.kreml.org/opinions/159576226?mode=print>
11. Артемьев М. Запад перетягивает Приднестровье // Интернет-журнал «Новая политика» новая политика. URL: <http://www.novopol.ru/-zapad-peretyagivaet-pridnestrove-text80784.html>
12. Бабилунга Н.В. Берил С.И., Бомешко Б.Г., Галинский И.Н., Губогло Е.М., Окушко В.Р., Шорников П.М. Феномен Приднестровья. - Тирасполь: РИО ПГУ, 2003.
13. Бабилунга Н.В. Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты. - Тирасполь: РИО ПГУ, 1998.
14. Беліцер Н. Коментарі до Плану врегулювання Придністровської проблеми, 07-06-2005 [Електронний ресурс] / Н. Беліцер. URL: <http://maidan.org.ua/static/mai/1118124018.html>.
15. Бессарабский вопрос и образование Приднестровской Молдавской республики. Сборник официальных документов. – Тирасполь, 1993. – 297 с.
16. Богатуров А.Д. Война в Приднестровье / Глава 12. Распад биполярной структуры (1991-96) // Системная история международных отношений в двух томах / Под ред. А.Д.Богатуров. Том второй. События 1945-2003 годов. М: Культурная революция, 2006.
17. Бомешко Б.Г. Приднестровье: годы создания // Феномен Приднестровья. Тирасполь. 2000. 45 с.
18. Боцан И. Переговорный процесс как откладывание решения // Молдова-Приднестровье: общими усилиями - к успешному будущему. Переговорный процесс / редкол.: Матвеев Д. и др. - Кишинев. 2009.
19. Буркут І. Придністров'я: шляхи врегулювання в світлі балканського досвіду // Україна – Румунія – Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин. Міжнародна наукова конференція 16 – 17 травня 2001 року. Чернівці: Букрек, 2002. С. 438 – 456

20. Валерий Лицкай по итогам одесской встречи: «все идет в русле, которое нам ясно и понятно» // сайт информационного агентства «Ольвия-пресс». URL: <http://www.olvia.idknet.com/oll42-09-05.htm>
21. Вступление Молдовы в НАТО приведет к резкому ухудшению отношений с Россией // сайт информационного агентства «Point». URL: <http://www.point.md/News/Read.aspx?NEWSID=99901>
22. Галущенко О.С. Как создавалась республика на Днестре (к 80-летию МАССР) // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. – 2004. №8. С. 42
23. Ганин Ю. Почему растет экономика Приднестровья // официальный сайт ТПП ПМР. URL: <http://www.tiraspol.ru/news/?action=show&id:=530>
24. Гаспарян Д. Приднестровский конфликт: современный этап развития // 21-й век. 2006. №1 (3). С. 178
25. Гимпу попросил у НАТО помощи для вывода войск РФ из Приднестровья. URL: <http://www.nr2.ru/kishinev/308638.html>
26. Готев Г. Придністров'я – європейська проблема. [Электронный ресурс]. URL: inozmi.glavred.info/articles/3302.html
27. Грек И. «План Примакова» помог бы сохранить молдавскую государственность // Независимая газета. 2000. 22 октября. URL: http://www.ng.ru/cis/2000-10-24/5_plan.html.
28. Гросул В.Я. История Приднестровской Молдавской Республики. Т.2. / В.Я. Гросул. Тирасполь: Риопгу, Приднестровский Государственный Университет им. Т. Г. Шевченко, 2001. – 448 с
29. Гудым А. Идея федерализации и предпосылки сближения двух экономических систем. URL: <http://cizr-md.org/ROM/cont-feder.html>
30. Гурін К. В. – Придністровський конфлікт. [Электронный ресурс]. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3676/1/Gurin.pdf>
31. Данилов И. Создание Еврорегиона "Днестр" не угрожает Москве // информационный сайт «Point». URL: <http://point.md/News/Read.aspx?NEWSID=87594>

32. Девятков А.В. Политика России в отношении Приднестровской Молдавской республики (1992-2009 гг.): автореф. дис. канд. ист. наук : 07.00.15/ НГУ. Нижний Новгород, 2010.
33. Девятков А.В. Политика России в процессе приднестровского урегулирования (западноевропейские оценки) // Дневник Алтайской Школы политических исследований. 2010. №26.
34. Девятков А.В. Перспективы урегулирования приднестровского конфликта / А. Девятков // Вестник Евразии. – М. 2006. №2. С. 134 -152.
35. Днестрянский Иван. – 14-я общевойсковая российская армия в Приднестровском конфликте. URL: http://artofwar.ru/i/iwan_d/text_0260-3.shtml.
36. Доклад председателя ВС Приднестровья Евгения Шевчука на лондонской конференции «Пути разрешения молдавско-приднестровского конфликта - взгляды с обоих берегов Днестра». URL: <http://www.regnum.ru/news/646506.html>
37. Єрмоленко Д. Придністровський конфлікт у міжнародних відносинах: витоки, сучасний стан та перспективи розв'язання / Д. Єрмоленко // Віче. – 2009. – №6. – С. 10 -21
38. Жители Приднестровья протестуют против таможенной блокады // URL: http://www.gazeta.ru/lenta/2006/03/08/news_558679.html
39. Заявление министерства иностранных дел ПМР от 13.11.2007 года. URL: <http://mfa-pmr.org/index.php?newsid=379>
40. Заявление Президента Республики Молдова В.Воронина по поводу Меморандума об основных принципах государственного устройства Республики Молдова. URL: <http://www.president.md/press.php?p=1&s=1497&lang=rus>
41. Зыгарь М., Соловьев В. Референдум о зависимости [Электронный ресурс]. URL: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=705497>.
42. Ивановский Сергей – Приднестровский конфликт. URL: <http://www.coldwar.ru/conflicts/pmr/moldavia.php>

43. Интервью В.Воронина газете «Комсомольская правда» [Электронный ресурс]: официальный сайт президента РМ. URL: <http://www.president.md/press.php?p=1&s=5372&lang=rus>
44. Информационно-новостной ресурс ПМР. – Гуманитарная блокада Приднестровья. URL: <http://newspmr.com/novostipmr/politika/58>
45. История Приднестровской Молдавской Республики. В 3 т. Т.2, ч.Н. - Тирасполь: РИО ПГУ, 2001.
46. Кава О. С. Причини виникнення придністровського конфлікту наприкінці 80-х років ХХ століття / О. С. Кава // Магістеріум. К. : НаУКМА, 2004. Вип. 17 : Історичні студії. С. 74–80.
47. Кесслер И. Роль посредников и гарантов переговорного процесса на пути легитимации Приднестровья // URL: <http://www.olvia.idknet.com/ol86-02-06.htm>.
48. Кишинев не намерен денонсировать соглашение об установлении мира на Днестре. URL: <http://www.point.md/News/Read.aspx?NEWSID=24699>
49. Кишинев хочет видеть НАТО полноправным посредником в приднестровском урегулировании [Электронный ресурс]: сайт ИА «Регнум». URL: <http://www.regnum.ni/news/789953.html#ixzzlWQMyrjCp>
50. Кодряну Г. Днестровский разлом. Приднестровский кризис и рождение ПМР: роль и место спецслужб. Тирасполь: ГИПП «Типар», 2002. 210 с.
51. Кожара пообіцяв зайнятися придністровським врегулюванням // Українська правда. 30.04.2013. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2013/01/13/6981389/>.
52. Колосов В.А. Приднестровский конфликт: сражение идентичностей. Урегулирование будет долгим и трудным // Официальный сайт «Независимой газеты». URL: http://cis.ng.ru/opinions/2000-11-29/5_konflikt.html
53. Коненко Г. О нынешнем этапе приднестровского урегулирования // URL: <http://www.materik.ru/index.php?section=analitic&bulid=46&bulsectionid=361>

54. Коненко Г.О. Приднестровский конфликт и переговорный процесс по его урегулированию // URL: <http://www.materik.ru/index.php?section=analitic&bulid=31&bulsectionid=228>
1.
55. Коненко Г.О. промежуточных итогах приднестровского урегулирования // URL: <http://www.materik.ru/index.php?section=analitic&bulid=42&bulsectionid=320>
4
56. Коненко Г.О. ходе и возможных перспективах миротворческой операции в Приднестровье // URL: <http://www.materik.ru/index.php?section=analitic&bulid=18&bulsectionid=120>
9
57. Копитерс Б. Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии // Б.Копитерс, М.Эмерсон, М.Хейссен, Т.Ковзиридзе и др.-М., 2005, С.175
58. Косолапов Н. Конфликты постсоветского пространства: проблемы дефиниции и типологии // Мировая экономика и международные отношения.- 1995.- №12.- С. 35-47.
59. Кочетков В.В. Цивилизационная идентичность России // Вестник МГУ. Серия 18. Социология и политология. 2006. №3.
60. Крисберг Л. Мир-созидание, мир-сохранение и разрешение конфликтов // Социс. 1990.
61. Кропман В. Генсек Совета Европы: Молдавия может стать новой горячей точкою [Электронный ресурс] / В. Кропман // Deutsche Welle. – 11.08.2015. URL: <http://goo.gl/DsmeR2>.
62. Круглашов А. Чи допоможуть європейські ліки хронічній кризі Придністров'я ? / А. Круглашов, І. Петрова // Політика і час. – 2006. - № 4. – С. 44 – 58.

63. Кругликов В. – Битва за Бендеры. Часть II: «Осада горисполкома». URL: <https://novostipmr.com/ru/news/15-06-19/bitva-zabendery-chast-ii-osada-gorispolкома>.
64. Кругликов В. – Битва за Бендеры. Часть III: «Сражение за мост». URL: <https://novostipmr.com/ru/news/15-06-20/bitva-zabendery-chast-iii-srazhenie-za-most>
65. Кругликов В. – Битва за Бендеры. Часть I: «Инцидент у типографии URL: <https://novostipmr.com/ru/news/15-06-18/bitva-zabendery-chast-i-incident-u-tipografii>.
66. Кручик І. – Фортеця у Бендерах. Тут помер Мазепа, але придністровські українці бояться згадувати Гетьмана. 04.11.2012. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/39998/Forteca_u_Benderah_Tut_pomer_Mazepa_ale.
67. Кузьмин В.И. Россия выполнила все свои обязательства по ДОВСЕ // Сайт информационного агентства «Ольвия-пресс». URL: <http://www.olvia.idknet.com/ol50-12-08.htm>
68. Куклина И.Н. Россия и замороженные конфликты на постсоветском пространстве // Евразия: конкуренция и сотрудничество.- М., 2006.- С.52-69;
69. Кулик В. Блокада Приднестровья - свидетельство пассивной роли Киева в приднестровском урегулировании // сайт ИА «Регнум». URL: <http://www.regnum.ru/news/!188135.html#ixzzlWPwzOzQd>
70. Кулик В.А. Вызовы «кипризации» постсоветских конфликтов для Приднестровского урегулирования: взгляд из Киева // информационный сайт политических комментариев. URL: <http://www.politcom.ru/7618.html>
71. Кулик В.А. К вопросу о роли Украины в приднестровском урегулировании // Приднестровье в геополитической системе координат XXI века: Научн. изд. ЦСПИ «Перспектива», Тирасполь. - 2002.

72. Кулик В.А. Приднестровье: урегулировать нельзя законсервировать // «Зеркало недели. Украина». - №5. -11 февраля 2011 / официальный сайт издания «Зеркало недели». URL: <http://zn.Ua/articles/75326#article>
73. Лавров С.В. Мы за гибкие коалиции // сайт Русской службы Британской вещательной корпорации (Би-би-си). URL: http://www.bbc.co.uk/russian/russia/2009/04/090422_lavrovinterview.shtml
74. Лазовский С. Приднестровская идеология // Сайт «Агентства Политических Новостей URL: <http://www.apn.ru/authors/publications/print1543.htm>
75. Лакитов П. Конфликт Молдовы и Преднестровья // URL: <http.www.iatp/transnistria.ru>
76. Лактионова И.В. Миротворческая деятельность России в СНГ (1992-1999 гг.) : диссертация канд. полит, наук // науч. рук. Д.М. Фельдман ; МГИМО(У) МИД России. - М., 2004.
77. Лapidус Г. Трансформация принципов межнациональных отношений // Социальные конфликты: Экспертиза. Прогнозирование. Технология разрешения. – 1992. - №2. – С. 141-156.
78. Лебедева М.М., Т.В. Юрьева. Архитектура европейской безопасности: глобальный и региональный аспекты / М.М. Лебедева, Т.В. Юрьева // Вестник МГИМО-Университета. - 2011. - № 5.
79. Либман А. Устойчивость международных институтов в ретроспективе СНГ URL: <http://www.intertrends.ru/twelflh/004.htm>
80. Литвин В.Л. Ценностный конфликт в современном обществе (Социально-философский аспект) : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 : Иркутск, 2004.-С. 8.
81. Лицкай В.А. Становление и развитие Приднестровской Молдавской Республики // Мир после Косово: Россия, СНГ, Латинская Америка / Отв. Ред.: Мартынов Б.Ф.-М., 2000.
82. Лубенский А. Украина хочет вернуть себе Приднестровье // URL: <http://www.utro.ru/articles/2004/08/14/340311.html>

83. Лукьяненко А. Экипаж машины боевой. URL: <http://www.dubossary.ru/news.php?extend.1025>
84. Лукьянов Ф. Конец преемственности // сайт Газета.ру. URL: http://www.globalaffairs.ru/redcoll/n_11453
85. Маркедонов С. Стратегическая ошибка // сайт информационного агентства «Частныйкорреспондент». URL: http://www.chaskor.ru/article/strategicheskaya_oshibka_12710
86. Мединец М. Я. – Образ противника в приднестровском конфликте 1989 – 1992 гг.: взгляд из Молдовы. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/obraz-protivnika-v-pridnestrovskom-konflikte-1989-1992-gg-vzglyad-iz-moldovy>
87. Меморандум об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем // URL: http://ist.ist.md/index.asp?doc=1_3_7_4&doctree=1_3_7_4_11
88. Митяш В.В. Приднестровский конфликт: проблемы и перспективы урегулирования. – М., 2002. – С. 46.
89. Молдавия считает ошибкой придание Приднестровью равноправного статуса на переговорах // сайт РИА «Новый Регион». URL: <http://www.nr2.ru/pmr/279090.html>
90. Молдавский парламент поддержал украинский план приднестровского урегулирования. URL: <http://press.try.md/item.php?id=59574>
91. Молдова осуществляет экономическую аннексию Приднестровья - доклад эксперта // Информационно-аналитический вестник Сообщества «За демократию и права народов». - 2008. - Выпуск 37 (27.10-31.10) [Электронный ресурс]: официальный сайт Сообщества «За демократию и права народов». URL: http://www.community-dpr.org/news/world/news_full.php?nid=2023&
92. Молдова: Легких решений нет // официальный сайт Международной Группы по Предотвращению Кризисов / Отчет МГПК от 12.08.2003 №147. С.3. URL: http://www.crisisgroup.Org/~media/Files/europe/147_moldova_rus.ashx

93. Нантой О. Истоки и перспективы разрешения Приднестровского конфликта [Электронный ресурс] / О. Нантой // Ava.md. – 27.02.2010 URL: <https://ava.md/2010/02/27/istoki-i-perspektivy-razresheniya-bridnestrovskogo/>. –
94. Нантой О. Придністровський конфлікт і взаємини Молдови та України // Контекст. – 2001. № 10 // URL: www.usipr.kiev.ua/modules.php?op.
95. Нарочницкая Н.А. Приднестровье и южная Осетия. Между судьбоносными референдумами URL: <http://www.narochnitskaia.ru/cgi-bin/main.cgi?item=1r200r061025134426>
96. Нарочницкая Е.А. Этнонациональные конфликты и их разрешение (политические теории и опыт Запада). - М., 2000.
97. НАТО не збирається визнавати Придністров'я – Столтенберг. 29 листопада, 2016. URL: <http://tyzhden.ua/News/179672>
98. Неменский О. Общество Приднестровья: свойства идентичности и ее роль в планах урегулирования конфликтов // Сайт информационного портала: «Молдова - Приднестровье - Гагаузия». URL: <http://ava.md/category/18.html>
99. Неменский О. Остров Приднестровье // Сайт «Агентства Политических Новостей» URL: <http://www.apn.ru/authors/publications330.htm?page=3>
100. Никитин А.И., Казанцев А.А. Угрозы и вызовы безопасности государств - участников СНГ // сайт Федерации мира и согласия. URL: <http://www.ufpc.ru/index.php?catK208>.
101. Обращение И.Н.Смирнова к народу Приднестровья. URL: <http://olvia.idknet.com/ol105-11-03.htm>
102. Перепелица Г.Н. Конфликт в Приднестровье: причины, проблемы, прогноз развития // Официальный сайт национального института стратегических исследований Украины. Киев. 2001. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/Perep/index.htm>
103. План урегулирования приднестровской проблемы. URL: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/2802.htm>
104. Права и обязанности наблюдателей в переговорном процессе: Протокол от 26.09.2005 // Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской

- Республикой и Республикой Молдова в документах / под общ. ред. В.В. Ястребчака. - Бендеры: Полиграфист, 2011.
105. Приднестровская сторона озвучила свое официальное отношение к «Плану Ющенко». URL: <http://www.olvia.idknet.com/ol65-06-05.htm>
106. Приднестровская тема "потревожила" Молдавию. URL: <http://www.pravda.ru/world/formerussr/other/18-05-2010/1032263-pmr-0/>
107. Румынские СМИ: Медведев приравнял Румынию к странам-посредникам в приднестровском урегулировании [Электронный ресурс]: сайт информационного агентства «Регнум». URL: <http://www.regnum.ru/news/1337793.html>
108. Степанов Е. И. Конфликтология переходного периода: методологические, теоретические, технологические проблемы // Центр конфликтологии Института социологии РАН. - М., 1996.
109. Украина предлагает семь шагов для урегулирования Приднестровского. - URL: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/19967/print>
110. Украинский эксперт: Румыния хочет устранить Россию из приднестровского урегулирования. URL: <http://www.regnum.ru/news/1338233.html>
111. Хрусталева И. Признать или не признать? // Международные процессы. 2007. Том 5. - №14. май-август.
112. Царану А. Приднестровский конфликт в Республике Молдова: противостояние идентичностей? / Moldova între est și vest: identitatea națională și orientarea europeană.: Materialele al II simpozionului științific moldo-german. / Coordinator Moșneaga V. - Chișinău: Captes, 2001.
113. Чернявский С.И. Россия-Молдова: перспективы сотрудничества // Языковой суверенитет в контексте политической субъектности самоопределившихся государств. - Тирасполь, 2010.
114. Шевчук Е.В. Доклад «Восточно-европейское пограничье: потенциал конфликтов и партнерства» // Сайт сторонников депутата Верховного Совета ПМР Евгения Шевчука. URL:

<http://www.eshevchuk.ru/ru/content/evgenii-shevchuk-vystupil-s-dokladom-na-mezhdunarodnom-ekonomicheskom-forume-v-polsh>

115. Штански Н.В. Приднестровье: к вопросу об отложенном статусе // Косово и международное право. (По материалам «круглого стола» Клуба «Реалисты», проведенного 28 марта 2008 года).

Резюме

В бакалаврській роботі «Конфлікт у Придністров'ї: інтернаціоналізація та спроби його врегулювання у 1992-2014 рр.» представлений аналіз передумов, розвитку, етапів врегулювання і сучасного стану Придністровського конфлікту. Розглянуто зміст основних етапів переговорного процесу в області молдовсько-придністровського врегулювання, виділені його основні віхи, дана оцінка прийнятими на кожному етапі переговорного процесу нормативно-правовим документам. Особливу увагу приділено вивченню позицій його безпосередніх учасників – Придністровської сторони і Республіки Молдова, посередників у врегулюванні конфлікту – Росії, України і ОБСЄ, а також спостерігачів – США і ЄС.

Annotation

Bachelor's work "Conflict in Transnistria: internationalization and attempts to settle it in 1992-2014." provides an analysis of the preconditions, development, stages of settlement and the current state of the Transnistrian conflict. The work reviews the structures of the main stages of negotiations in the area of Moldovan – Transnistrian conflict, highlights its main milestones, and evaluates the legal documents which were taking place throughout the conflict. Special attention is dedicated to the learning of the positions of its direct participants – the Transnistrian side and the Republic of Moldova, mediators in the settlement of the conflict – Russia, Ukraine and the OSCE, and observers - the United States and EU.